

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА**

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

Кафедра соціально-економічної географії та регіоназнавства імені К.Нємця

До захисту допустити
В.о.завідувача. кафедри _____ доцент Людмила Ключко
« _____ » _____ 2024 р.

**ОСВІТА ДЛЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ:
МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

Виконав: студентка 2-го курсу, групи ГТ- 21
спеціальність: 014.07 Середня освіта (Географія)
освітня програма: Географія, економіка та
краєзнавчо-туристична робота
Анастасія Михайлівна ПРИХОДЬКО
Науковий керівник:
д.геогр.н., проф. Катерина Юріївна СЕГІДА

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

Голова ЕК Тарас ПОГРЕБСЬКИЙ

Секретар ЕК Олена ПЕДЬ
« _____ » _____ 2025 р.

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОСВІТА ДЛЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ: ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	5
1.1. Ретроспективний аналіз становлення освіти для стійкого розвитку	5
1.2. Задачі та нормативне регулювання освіти для стійкого розвитку	10
1.3. Значення освіти для стійкого розвитку та потенціал географії в її впровадженні	17
РОЗДІЛ 2. ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕМ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ В ШКІЛЬНИЙ КУРС ГЕОГРАФІЇ	24
2.1. Актуальність, важливість та складнощі впровадження тем стійкого розвитку в шкільній освіті	24
2.2. Аналіз навчальних планів з огляду на вивчення стійкого розвитку в закладах загальної середньої освіти	27
2.3. Тематика стійкого розвитку відповідно до тем шкільного курсу географії	30
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ЗАХОДІВ З МЕТОЮ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕМ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ	50
3.1. Шкільний позакласний захід на тему «Поняття сталого розвитку. Його важливість у сучасному суспільстві»	50
3.2. . Екскурсія по Національному природному парку «Гомільшанські ліси» на тему «Унікальний природний скарб – Зміївські кручі»	56
3.3. Шкільний захід присвячений Всесвітньому Дню Туризму на тему «Різноманітність куточків світу. Стежками заповідних територій»	61
3.4. . Проблеми та перспективи впровадження тем стійкого розвитку в шкільному курсі географії	74
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79

ВСТУП

На сьогодні дослідження та аналіз освіти для стійкого розвитку є дуже важливим. А саме вивчення можливостей і методів реалізації освіти для стійкого розвитку у шкільному курсі географії. У наш час постає дуже гостро питання пов'язане із темами сталого розвитку та, зокрема, вивчення їх школярами для кращого та успішного життя суспільства як в майбутньому, так і вже зараз. Великою необхідністю є формування у сучасного молодого покоління усвідомлення та розуміння концепцій сталого розвитку, а також, безсумнівно, поняття причин, які призвели до необхідності укладення цілей сталого розвитку, і самого поняття «сталий розвиток».

Із постійним розвитком людства на планеті утворюється не тільки прогрес в певних галузях, але і з'являються певні проблеми глобального характеру, які є і екологічні, і економічні, а також соціальні. Варто зрозуміти, що утворені проблеми і саме суспільство взаємопов'язані одне з одним і їх «взаємовідносини» є одним замкнутим колом. З плином часу стан екологічних проблем все більше погіршується, що прямо впливає на життєдіяльність суспільства. Так само як і життєдіяльність людини напряму залежить від стану навколишнього середовища. Ключовим є донести до учнів розуміння взаємозалежності та цілісності людини та природи. Принципи взаємозв'язку людини та природи варто вкладати у ще не до кінця сформований кругозір школярів. Для того, щоб вони підростали із правильними переконаннями та принципами стосовно навколишнього середовища та свого майбутнього життя.

Метою дослідження є виявлення проблеми реалізації у закладах загальної середньої освіти у навчальному предметі «Географія» ідей сталого розвитку та пошук можливостей для впровадження освіти для сталого розвитку.

Досягнення визначеної мети у дослідженні буде здійснено завдяки таким поставленим завданням:

1) провести ретроспективний аналіз становлення освіти для стійкого розвитку; визначити задачі та нормативне регулювання освіти для стійкого розвитку; сформулювати значення освіти для стійкого розвитку та потенціал географії в її впровадженні;

2) визначити актуальність, важливість та складнощі впровадження тем стійкого розвитку в шкільній освіті; провести аналіз навчальних планів з огляду на вивчення стійкого розвитку в закладах загальної середньої освіти; позначити тематику стійкого розвитку відповідно до тем шкільного курсу географії;

3) розробити план трьох різноманітних навчальних заходів з метою впровадження тем стійкого розвитку в шкільному курсі географії, в саме - шкільного позакласного заходу, шкільної екскурсії та шкільного святкового заходу присвяченого Всесвітньому дню туризму; виявити проблеми та перспективи впровадження тем стійкого розвитку в шкільному курсі географії;

Об'єктом даного дослідження є освіта для стійкого розвитку у шкільному курсі географії.

Предметом дослідження є особливості та можливості реалізації освіти для стійкого розвитку у шкільному курсі географії.

Методами дослідження в роботі є аналіз наукових статей, статей з наукових конференцій, навчальних програм з географії, матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару та Міжнародної хартії з географії, а також синтез, порівняння, опис, систематизації та узагальнення.

Структура роботи: кваліфікаційна робота магістра складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (76 позицій). Робота містить сім таблиць, п'ять рисунків та п'ять фотографій.

РОЗДІЛ 1. ОСВІТА ДЛЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ: ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

1.1. Ретроспективний аналіз становлення освіти для стійкого розвитку

Екологічна освіта сьогодні все більше є потрібним елементом вдалого гармонійного, екологічного становлення. Впровадження знань та інформування соціуму, організації працівників професіоналів своєї справи позначені у відповідній документації важливого міжнародного форуму двадцятого століття в Ріо-де-Жанейро (1992), де головною темою була охорона навколишнього середовища відповідно до цілей сталого розвитку, є важливим прийомом впровадження переходу до зручного та вдалого розвитку кожної країни світу. Така тема виділяється і в інших документаційних положеннях [21].

Професор, доктор біологічних наук Бондар О.І. стверджує, що за минулі роки за допомогою швидкого розвитку сучасних технологій та сполучені із великими об'ємами елементів живої оболонки Землі особливого скарбу для суспільства одержали нову інформацію – екологічну.

Екологічна вихованість як значущий елемент освіти для стійкого та екологічного розвитку є дуже важливою сучасним школярам як цілісність екологічних концепцій [3].

Савчук О.В. зазначає, що у минулі роки екологічна освіта значно зросла. Екологічна освіченість є не тільки формування зручних згідно із спільними діями людства та навколишнього середовища, та утворення розуміння екологічної цінності навколишнього середовища. Результатом екологічної освіти є значно сформовані екологічні концепції та принципи і утворене екологічне усвідомлення.

Тож екологічна освіченість має започаткувати утворення етапу модифікації людства до стійкого зростання не тільки вивчати, а й спонукати і формувати навички використовувати вивчені принципи в повсякденності [48].

Періоди формування екологічної вихованості учнів у закладах загальної середньої освіти вивчали Н. Стецула та С. Павлюх. Базою формування екологічної освіченості на їх думку є екологічне вчення, неподільність яких визначає їх поступовий і спільний розвиток. Вони продемонстрували приклад різних видів і методів освітньої роботи, які краще за інші спонукають формування екологічної відповідальності школярів, і визначають цілісну навчальну модель головних екологічних напрямів та методик її розвитку [51].

Проблеми співіснування природи і людини стає все більш масштабною, так як можливість її вирішення життєві потреби всього населення планети. Постала термінова необхідність зміни концепції суспільства, що постало вирішальною частиною у житті навколишнього середовища. Обставини, які склалися, примушують трансформації самої особистості, саме її внутрішнього стану, основних елементів. Таке формування що має на меті вирішити проблеми сьогодення, але не погрожуватиме життю наступних поколінь та вирішить їх проблеми [2].

Аналіз потреб розвитку екологічної стійкості має міжпредметний характер. Вчені стверджують, що найперші закордонні дослідження питання «екологічної стійкості були причиною масштабних енергетичних криз 70-х років 20 ст, саме тоді коли постало нагальне питання вичерпності природних ресурсів. Результати цього аналізу були скомплектовані Міжнародною комісією по навколишньому середовищу та формуванню.

Ключовою думкою цієї теорії є пояснення терміну "сталий розвиток" як направленість на формування економіки на "... забезпечення потреб сучасного покоління, яке не залишає можливість наступних поколінь забезпечити власні потреби" (Brundtland, 1987). У багатьох офіційних листах доведено перевагу

сталого розвитку людства: Конвенції про охорону біологічного різноманіття (1992), Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (1992), Кіотський протокол (1997), Ріо+20: Майбутнє, якого ми прагнемо (2012), Йоганнесбурзька декларація зі сталого розвитку (2002), Конвенція про охорону біологічного різноманіття (2000), Резолюція, ГА ООН, "Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року (2015) тощо.[1].

В педагогічно-наукових джерелах зустрічаються терміни "екологічна освіта", "консерваційна освіта" та "природоохоронна освіта". В 1891 році була опублікована робота "Природоохоронна освіта в середній школі" Відбором Джекменом, де описуються цілі та задачі природоохоронного руху та освіти школярів про охорону навколишнього природного середовища. Поняття "консерваційна освіта" та "освіта в галузі охорони навколишнього середовища" вперше використовуються в 1905 році у працях викладача Ліберті Хайд Бейлі. Завідувач Організації охорони природи Уельсу на зборі Всесвітнього союзу охорони природи в Парижі - Тимчасом Притчардом, було вжито поняття "екологічна освіта" [44].

Політика стійкого розвитку стала наслідком впливу екологічних наукових понять, та їх відношення до економічних та соціальних питань населення. Їх початок був ще у 70-х роках 20 ст., саме в той час, коли утворилися різноманітні наукові організації, що спеціалізувалися на дослідженні масштабних переміщень на планеті як Міжнародна федерація інститутів перспективних досліджень, Римський клуб, Міжнародний інститут системного аналізу, та ін. [4].

В педагогічній психологічній літературі існує багато різних проєктів, проте найбільше розповсюджена структура яку представив О.М.Тадеуш. Проаналізувавши її рахується, що в навчальній дисципліні географія є доречним впроваджувати різні види заходів [14].

Підготовчий комітет ООН. Конференція з навколишнього середовища та розвитку, яка зібралася в Женеві 18 березня 1991 року, повідомила, що екологічна освіта та освіта з питань розвитку на всіх рівнях і для всіх людей має вирішальне значення для забезпечення сталого розвитку світу. "Чим більше знань буде в руках освічених людей, здатних зрозуміти інформацію, тим більше шансів значно зменшити екологічний збиток і запобігти майбутнім проблемам. Відповідно, існує першочергова потреба зміцнити в усіх країнах, особливо в тих, що розвиваються, їхню освітню систему як передумову екологічної освіти та освіти з питань розвитку [42]

У своїх статтях Дагбаєвої Н.Ж. зазначає, що «Екологічна культура у закладах загальної середньої освіти для сталого утворення громади. Екологія та географія в закладах загальної середньої освіти 19 ст.». У цій статті автор досліджує концептуальну базу для шкільної освіти впродовж всього часу із впровадженням сучасних інформаційних систем. А також стверджує, що у ході впровадження наочні схеми впродовж навчання в закладах загальної середньої освіти учень здобуває певні принципи і тематичні концепції про оточуюче середовище та його зберігання [13].

За Уманською Т.В., в одній із власних праць вона стверджує, що формування наскрізної лінії «Екологічна безпека і сталий розвиток» взаємопов'язана з формуванням в учнів:

- здатність спостерігати наслідки діяльності поєднання соціуму відповідно до місцевості;

- оригінальність макету діяльності екологічного сенсу: готовність до отримання інформації про дію населення на ландшафт місцевості та природничих охоронних речей унікальної території, інформування про них соціально унікальної місцевості, активність у явищах з охороною довкілля, що втілюється у школах, місцевості та господарстві[62];

- уміння застосовувати вивчені теми у важливості захисту природного середовища;

- дослідження значимості та важливості екології для життя людства;

- навички охайної активності на етапі несприятливих природничих випадків;

- розуміння про зв'язок елементів природної місцевості; результат людського впливу на глобальні природничі комплекси; реалізація екологічної освіти відповідно до людського впливу на природу; показники охорони території для захисту унікальних регіонів планети; значимість Червоної книги;

- формування науки про ризики

- розвиток інформації про загрозу предметів і подій в різноманітних фрагментах всесвіту та виконання законів обережної діяльності;

- розуміння результатів антропогенного впливу на довкілля держави; виконання законів діяльності населення в навколишньому середовищі; важливість місцевостей, призначеної для збереження довкілля, для охорони особливих рельєфів держави; важливість Червоної і Зеленої книг України;

- розвиток моделі діяльності на територіях надзвичайних екологічних подій, природних катастроф, антропогенного забруднення, та на місцевостях для збереження навколишнього середовища [62].

Слюсар О.І. зазначає, що наскрізні лінії формуються за допомогою соціально значущими спеціальностями параграфів плану, що сприяють утворенню у молодшого покоління розуміння про природничу територію та соціум цілком та утворюють вміння застосовувати отримані знання у реальному житті. Формування наскрізної лінії «Екологічна безпека і сталий розвиток» має відношення у формуванні учнів:

- здібність до вивчення наслідків роботи особи по відношенню до навколишнього середовища;

- особливих образів роботи екологічної мети; створення матеріалу про ландшафт перетворений під антропогенним впливом та об'єкти захисту природничого середовища унікальної місцевості, повідомлення про це населення власної місцевості, активність в діях, які відбуваються у школах, селах та містах;
- уміння застосування дані у задачах охорони природного середовища;
- досліджувати значення та результатів природничих елементів для подій соціуму;
- здатність гармонійних дій у становищі від'ємних географічних явищ [50].

Аналізування закордонного дослідження в області екологічної науки стверджує, що у регіонах світу визначають велику увагу про екологізації освітнього процесу та впровадженню в освітній процес принципів сталого розвитку [52].

Сенс формування у населення поважного ставлення до довкілля має давню історію. Великий внесок у її розвиток вклали Г.Сковорода, К.Ушинський, Ж.-Ж.Руссо, В.Сухомлинський, А.Дістервег та інші науковці. Вони навчали про ризики які включаючи необізнаність в концепціях охорони природного середовища затверджували необхідність формування гармонії [65].

1.2.Задачі та нормативне регулювання освіти для стійкого розвитку

Вчений Крушніцький М.С. переконаний, що географія в школах в наш час має використовувати унікальний об'єднуючий потенціал у вирішенні завдань взаємодії оточуючого середовища та соціуму, сформувати світоглядні переконання та розуміння учнів, які базуються на екологічній концепції. В такому випадку важливість теми вивчення відбувається через велику необхідність теоретичних концепцій шляхів впровадження екологічних цінностей учням, вияву перспективи та важливості в такому положенні дій фізичної географії, аналізування шляхів впровадження екологічної освіченості

школярам, що навчаються в селах, визначенню відповідно до поставлених запитань методів навчання, та на основі цього формування групи екологічних концепцій, знань та вмінь [31].

В працях Чорної Ю.М. зазначається, що навчальні теми є соціально значимими ніж режимні норми, які прогнозують створення в учнів усвідомлення та освіченість населення цілком, утворення навичок застосовувати набуті вміння у різних галузях життєдіяльності. Значення теми стійкого розвитку – спонукати зацікавленість і роботу професіоналів, та загалом педагогічного колективу на ефект дійсно важливого для учня та суспільства значення, виділити реально значимі спеціальності[67].

У ході вивчення теми по географії 6 класу «Загальна географія» становлення наскрізної лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток», що відповідає формуванню в учнів:

- можливості до розуміння та усвідомлення наслідків діяльності населення стосовно навколишнього середовища;
- вміння застосовувати набуті знання на практиці охорони довкілля;
- спостереження вагомості та активності природних елементів для дійсності та взаємодії суспільства;
- навичок захисної роботи при від'ємних географічних активностях;
- багатосторонніх схем механізмів екологічного змісту: потенціал сповіщення про антропогенні пейзажі та екологічно збережені об'єкти унікальної ділянки, інформування про це населення особистого краю, підтримка у активності із захисту довкілля, що впроваджується у школах, конкретних громадах [67];

Формування наскрізної лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» за темою «Україна у світі: природа, населення» для учнів 8 класу орієнтовані на:

- усвідомлення наслідків активності соціуму на оточення держави;

- втілення статутів функції людства у довкіллі; значимості областей для захисту середовища та збереження індивідуальних територій країни;
- цінності Зеленої та Червоної книг України;
- зростання характеру діяльності на місцевостях унікальних явищ природи, проблем довкілля, негативні впливи на екосистеми, та на місцевостях, які кваліфікуються на охороні природи [67].

Формування наскрізної лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» орієнтовані на:

- прогрес універсального навчального бачення довкілля, звичайного усвідомлення особливостей утворення сучасного довкілля;
- розуміння комплексності та відповідності між світом, впровадженню освітньої діяльності та етапом прогресу соціальних зразків населення на етапі стійкого розвитку;
- вмінь просування принципів в ході діяльності прогнозування наслідків дій оточуючого середовища, створення правил персональної праці в сучасності навколишнього середовища та територій забруднених людиною;
- особливість одержувати висновки про місцевість країни у вирішенні глобальних задач людства;

Вчителів в наш час необхідно перетворювати зразки формування шкільної ознайомлювальної роботи учнів з географії у різносторонніх комплексах та реалізовувати державні та різноманітні види навчальних заходів, довідкової та культурної роботи і позашкільного та професійного навчання географії, яка дасть змогу формувати не лише впорядкований, а й основних теорій [67].

Ключовим направленням стійкого розвитку є покращення умов життя населення у світлі безпечного довкілля та спокійних взаємозв'язків не тільки у внутрішній частині суспільства, в також між всіма його частинами. Сенсом такого переходу нашої країни до системи сталого розвитку є можливість

отримати кращих умов для життєдіяльності людини через раціональний соціальний, економічний та екологічний розвиток. А також отримання змоги утворення довкілля, розумного використання природних ресурсів території України, піклування про стан здоров'я населення, його соціально-екологічної забезпеченості, вступу до європейської організації [9].

Завдання екологічної етики у розумінні безпечної діяльності утворюються двома темами: дослідження заходів зменшення діяльності людини задля привернення уваги на довкілля як головної життєвої цінності, та заходи контролювання взаємозв'язків природа - суспільство і суспільство - особистість у розумінні раціональних використання природних ресурсів і систематизування причин стійкого розвитку населення [8].

Щербин О.В. стверджує, що навчальний предмет географія освітлює природничі проблеми на трьох ступенях: глобальному та місцевому. Цей спосіб є основним елементом цілісної активності утворення природничої етики юного покоління.

Змістом статті є формування наскрізної лінії «Екологічна безпека і сталий розвиток» в освітній дисципліні географія. Відповідно зі змістом сформовано такі завдання для розуміння:

1. Утворити комплексний образ актуальності запитів формування наскрізної лінії «Екологічна безпека і сталий розвиток» в активності науки географія.

2. Проаналізувати власні уміння по утворенню даної наскрізної лінії в освіті географія [69].

Стратегічна діяльність, що стосується формування країни щодо сьогоdnішніх вимог Європейського Союзу має охоплювати захисту природного середовища. Стійкий розвиток визнано головним критерієм всіх політик ЄС. Відповідно до цього політика має включати соціальну, екологічну та економічну сфери, а виконання задач в кожній системі політики повинна не перешкоджати

розвиток в іншій. Стійкий розвиток має бути основною ціллю контролювання завдань у кожній сфері соціуму. Під час формування принципів в одній із галузі соціуму мають братися до уваги можливі результати соціальної, екологічної й економічної діяльності на інші сфері принципів [6].

Географію в школах і коледжах повинні викладати підготовлені вчителі-спеціалісти. Вчителі - найцінніший ресурс в освіті. Через це та через складність географічних досліджень необхідні добре підготовлені вчителі-спеціалісти. З огляду на виклики нашого часу та цілі географічної освіти, описані раніше, вчителі географії повинні мати кваліфікацію не лише у своїй дисципліні, географії, але й у географічній освіті. [43]

Проблеми екологічного забруднення на сьогодні є дуже важливими. Людство більше не господар свого будинку. Сміття все більше й більше є звичайним поняттям яке переходить в погану звичку. Через це страждає як країна, так і все людство [35].

Екологічна обізнаність – це навички і знання населення до інформативної діяльності в житті оточуючого середовища, в результаті якої набутий досвід, грамотність у здатності дійти до висновків, усвідомлювати потенційні наслідки для довкілля [32].

Як зазначає Яценко Людмила Василівна – вчитель географії, в сучасному світі екологічна освіченість в нашій державі рахується ключовою спрямованістю для формування у школярів та вивчення їх у школах. Для вирішення питань стосовно утворення природничої освіченості в учнів провідне значення має красназавчий підхід. Він допускає комплексне спостереження місцевості унікальної території. В наслідку цього досліджується необхідність головного використання навичок красназавчого методу в освіті [71].

За словами вчителя біології та географії Топорової Т.В. Богданівської опорної загальноосвітньої школи I-III ступенів, то складність вдосконалення ефективності екологічного навчання є реальною та викликана тим, що населення

потребує захисту та прогресу здоров'я населення у нинішніх шкідливих соціально-економічних та екологічних обставинах[60].

Унікальність сучасних труднощів екології утворила перед шкільною діяльністю та викладацькою відповідальністю задачу значної суспільної важливості, а тобто це : формування школярів з вірними переконаннями серйозного та турботливого ставлення до біосистеми планети та спроможного розв'язувати завдання збалансованого використання природних ресурсів, відображення та збереження багатств природи.

Задачею викладача є сформувати у школярів екологічне усвідомлення та реально використовувати отримані навички, доцільно застосовувати ресурси та створювати новітні технології, що у перспективі будуть в змозі забезпечити прогрес доходу для всіх зацікавлених частин. Також спільно з цим підтримувати збільшення ступеня достатку населення [60].

Навчальна діяльність у сучасних закладах загальної середньої освіти припускає об'єднання джерел сутності географії та інших дисциплін, в базі яких унікальні та суспільно важливі концепції із ціллю впровадження в сьогоденні навчальні плани, такі як: екологічна освіта, здатність до навчання, правильний спосіб життя, суспільна відповідальність та соціальна активність [40].

В процесі розвитку у школярів екологічної освіченості є ключовим розвиток системних обставин екологічної освіченості школярів – а саме комплекс певних взаємопов'язаних умов викладацького функціонування, що спричиняє високу ефективність формування вивчуваного унікального формування і його утворення на кращий ступінь становлення школярів в ході навчання географії.

Технологія прогнозує привертання школярів до сталої екологічної активності для того, аби утворити осмислене і комплексне відношення до довкілля [45].

Зміст екологічної етики полягає в тому, аби донести до школярів важливість та вміння бути уважними лідерами місцевості. В такому разі повинно

дати допомогу у вирішення різноманітних завдань по темі раціонального використання природних ресурсів і модифікації навколишнього середовища території та базовості експлуатації природних багатств.

Екологічна освіченість – доречна і направлена активність створення системи початкової теми і практичних усвідомлень щодо навколишнього середовища, розуміння та понять, які дозволяють формувати розумне відношення молодого покоління до навколишнього середовища, реальними характеристиками чого утворюються дії школярів стосовно природи, що гарно відноситься до гармонійної соціальної етики. Екологічна освіченість є системою вчення про навколишню природу, розуміння і образу, та природничої галузі науки. Елементом із важливих частин природничої освіченості молодого покоління є утворення норм і правил юних дослідників довкілля. Це спонукає освіті учням наук та природних явищ, отриманню навичок відповідно до визначення видів рослинного і тваринного світу, визначенню в нинішньому житті сфер впливу соціуму на довкілля, видів споживання природних ресурсів, а головне – помножує усвідомлення школярів щодо сьогоденних дійсних великих катастроф збереження природного середовища та прийомів їх запобігання [34].

Освітня програма Герасимівського ліцею затверджує, що «Наукові провідні теми є інструментом утворення одних із важливих та дисциплінарних спеціалізацій, наукових тем та освітніх етапів; важливо це враховувати в утворенні освітнього простору. Провідні теми стають соціально головними над дисциплінарним сенсом, які допомагають утворенню в учнів розуміння про суспільство цілком, утворюють здатність застосовувати отримані вміння у власному житті. Зміст наскрізних ліній – це утворити і спрямувати орієнтованість та здатності викладачів і всього професійного колективу на результат дійсно важливих для учнів та людства значення, сформувати кращі основні елементи.» [23].

Стосовно наскрізної лінії «Екологічна безпека і сталий розвиток» - то її значимістю є формування в учнів соціальної активності, усвідомлення та природничих понять, в результаті яких вони охайно та розуміюче ставитимуться до оточуючої місцевості, усвідомлюючи важливість стійкого розвитку для збереження природи і утворення суспільства [23].

Фундаментальне вчення для наскрізної лінії «Екологічна безпека і сталий розвиток» - утворення в учнів соціальної активності, розуміння та екологічних принципів, у підсумках яких вона обачно та поважно ставитися до природничої території, усвідомлюючи значну роль стійкого розвитку з метою збереження довкілля та утворення гармонійного суспільства [49].

Протягом роботи над завданням по формуванню природничих значущих розуміння школярів у ході вивчення природничої дисципліни простежується важливість поєднуючого елемента між схемою організованої навчальної програми загальної географії за усвідомлення освоєння природничого комплексного значення освітнього та різними викладацькими схемами. Цим осередком вважається робота систематизація курсів, що зосереджені на формування екологічних принципів, що ґрунтується на зобов'язаності різних видів класних заходів, спільних ступенів розвитку важливих установок. Вона визначає аналіз освітніх систем та методів, досліджує їх унікальні задачі на заняттях відповідного виду. Дане упорядкування результативно застосовувати також у галузі формування екологічних принципів у школярів в ході навчання решти географічних дисциплін [28].

1.3.Значення освіти для стійкого розвитку та потенціал географії в її впровадженні

Необхідність екологічної освіченості визначені потребою людства, де захист довкілля став головною метою у нинішні часи. Впровадження екологічної

науки та екологічного розуміння школярів – це практична потреба сьогодення. Школи повинні впровадити все, в чому є необхідність для того, щоб довкілля для молодшого покоління стало підручником із зрозумілими темами, які є легкими в користуванні [20].

Для викладача Нової української школи, який має можливість вирішувати нестандартні задачі і запитання, що виникають під час навчального процесу та формування у школярів освітніх компетентностей, що встановлені Державним стандартом базової середньої освіти і до втілення вимог наскрізних змістовних ліній шкільних програм, важливим є утворення екологічних компетентностей у ході професійно-педагогічної підготовки [56].

Для зростання рівня екологічної освіти важливо на заняттях застосовувати художню літературу. Використання демонстраційного матеріалу допомагає педагогу встановити важливі, сталі якості; дозволити учням зрозуміти черговість дій, з'ясувати причинно-наслідковий зв'язок у вивчених темах.

Аналізування отриманої задачі має на меті відновити цілісну систему можливості зрозуміти значимість вивчення екології власного краю [28].

Концепція випереджаючої освіти має на меті досягнення сучасної ефективної освіти на базі розуміння суспільством головних концепцій і тем стійкого розвитку, утворення базових принципів, які допомагають вдало вникати у соціуму цілком, бути активною та мати можливість самостійного навчання під час всього життя, розвиватися самостійно у творчих напрямках, робити розумний вибір та приймати розумні рішення [5].

Головною задачею інтегруванням населення та стійкого розвитку є визначення ролі взаємовідносин економічного характеру між життєдіяльністю населення та довкіллям, коли воно є одночасно і перешкодою, і можливістю економічного прогресу. Тут маєтись на увазі тримати баланс між розуміннями довкілля та населення. Такі умови спонукають формуванню певних розумінь про класичну систему економічного розвитку. Важливим є аналування та виявлення

сенсу розвитку та знаходження інших показників. Одним із таких показників в статтях Ромського клубу визначено перешкодою розвитку екології, що постає через використання природних ресурсів та занепадом довкілля [7].

Сьогоднішнє суспільства з багаточисельними екологічними проблемами, які мають на меті не тільки наочні висновки, а й екологічної освіченості. Такі умови дають можливість усвідомити природні процеси, та їх діяльність відповідно до антропогенних факторів. Міжнпредметний зв'язок є важливим інструментом для досягнення поставленої цілі, тому що він спонукає об'єднання інформації з різних дисциплін та розвитку цілісних понять екологічних катастроф [22].

Головна концепція глобального прогресу - виробництво енергії. Важливою потребою є розумне ресурс користування. Актуалізація існуючих можливостей для розвитку ефективності енергії має на меті заходи для збереження енергії на кожному ступені від промисловості до домогосподарства. Покращення рівня виробництва має брати до уваги також і наявні навички користування відновлювальними джерелами електроенергії. [26].

Інтеграція вчених-географів в активну організаційну діяльність та їх навички у подоланні масштабних проблем сьогодення і роль у подоланні проблем задля досягнення Глобальних цілей утворюють соціальний імідж географії [37].

Викладачі-географи все більше починають використовувати технологію проектної діяльності. Сенсом даної технології є досягнення дидактичної цілі способом детального розбору утвореної задачі, у формуванні дослідницької активності школярів частина за все є краєзнавча робота. Основною ціллю використання такої технології є формування особистої пізнавальної діяльності школярів, навички самостійно розвивати свої навички та розумітися в інформаційному середовищі [11].

Методика перспективного випереджаючого навчання в дисципліні географія направлені на те, щоб підвищити пізнавальну активність школярів

високого ступеня освіти, що дуже потрібні для включення їх у додатковий матеріал, зміст якого є більший ніж межі програми та збільшують базове навчання. Майбутня тема пояснюється на окремому новому етапі. Тоді як тема стає базовою, утворюватися буде не швидко, в поетапно, включаючи всі наслідки разом з причинами, утворюючи єдиний взаємозв'язок. Школярі мають навички вчитися один в одного. Викладачеві тільки потрібно це організувати та зробити загальні[24].

Географічне краєзнавство цілком має змогу стати для школярів початком до наукового спостереження. Воно формує майстерність керувати пошуками та об'єднувати з дослідженням наукових джерел літератури, історичної з експериментальною та дослідницькою діяльністю. Організування територіальної географічної праці в процесі вивчення географії в школі є найголовнішою задачею викладача [34].

Вирішення глобальних проблем розвиває критичне мислення що утворює та покращую системи розумової діяльності над освітнім матеріалом. Школяр отримує знання та навички творчих умінь шляхом перенесення теоретичної інформації у практичні проблеми та їх вирішення. Таким чином освіта тісно взаємодіє із реальним життям. Тому і складні ситуації мають враховуватися у реальному житті. Завдяки пильному контролювання викладача що школярі учні вчаться правильно розуміти почуту інформацію, використовувати їх в житті, аналізувати та робити висновки. В такому разі роль викладача полягає у заохочуванні в темах уроку, допомагати у розумінні інформації та формування власної думки [73].

Технологія проектів є наслідком взаємної діяльності, проте це має усвідомлюватися не лише взаємодії учня та вчителя. Відповідальним за наслідки освіти все більше є соціуму загалом: керівники, батьки, інформаційні технології. Кожна із сторін має на меті розвивитися особистість як особу яка має навички

розвивати та навчатися протягом всього життя, як в команді, так і самотійно [24].

Модернізувати роботу з підручником для навчання екологічно ціннісних орієнтацій школярів можливо завдяки постійному інтегруванню його у навчальні плани через певні задачі. Їх варіанти вже довгий період використовуються як міжнародними, так і українськими вченими [30].

Принципи географічної екології припускають її інформаційні та практичні основи для того, аби написати навчально-дослідні проекти в різних сферах, що продемонстровані в Малій академії наук. Тому, що систематизованою базою географічної екології є міждисциплінарний підхід, який діє можливість приєднувати інформацію природничих наук, що стосується екологічних питань, аналізувати розвиток природних та геосистем перетворених людиною для допомоги розвитку суспільства. Предмети цілісного дослідження – природні та антропогенні забезпечуючі життя елементи природного оточення – все те, що привертає увагу учнів. Вони мають бажання досліджувати сучасний світ, а також вивчити те, де вони живуть. А географічно екологічні глобальні проблеми мають міждисциплінарний характер викладача [39].

Стрімке зростання комунікаційних й інформаційних технологій допомагає населенню нові навички у навчанні, включаючи замість цього інші нові умови для освіти. Формування такого "інформаційного простору" потребує від новітньої освіти модернізації кожної сфери діяльності, що не можуть задовільнити усі потреби технологічного соціуму.

Для того, щоб школярі не втратили цікавість до освітнього процесу, аби вони постійно мали інтерес до навчання, починаючи ще з 6 класу доволі гарним варіантом є використання ігрової технології. Вона забезпечує освітній процес на модернізацію розумової активності школярів, спонукає розумінню географічних знань. Саме учні шостого класу знаходяться на межі підліткового віку,

дисципліна географія має змогу стати одним із цікавості та захоплень. У географії є всі навички для цього, тому що вона показує школярам оточуючий світ [71].

Ключовою концепцією Нової української школи є природнича етика та гарне відчуття населення, яке передбачає досвід доцільного використання природних ресурсів в контексті стійкого розвитку, осмислення важливості природничого середовища для дійсного проживання населення, змоги дотримуватися розумного способу життєдіяльності [51].

Профільне навчання - таке змінене навчання що має на меті включити навчальні потреби, умінь та навичок школярів і формування можливостей для навчання школярів старших класів відповідно з їх навчальною спеціалізацією, яка формується за допомогою завдань, сенсів та комплексів організації [19].

Інформаційні картографічні технології отримують великі переваги завдяки роботі з технологіями. За допомогою карти можна отримати різну інформацію про об'єкт. А також в Атласі сформована технологія пошуку всіх об'єктів що розташовані на карті. Інтегрування інформаційних технологій в географічні дослідження допомагають школярам отримати нову інформацію та детальне пояснення до неї. Вільна база по Україні допомагає дати більше від нього часу вченим, викладачам від довгого пошуку потрібної інформації у всіх традиційних джерелах [64].

Географічна освіта формується відповідно систематичної, модельної, хронологічної та екологічної концепцій. Хронологічна концепція є базовою для географії тому що позначає особливі навички пізнання навколишнього середовища, які не має в інших науках [44].

Сучасне новітнє навчання географії визначає перемену кожної із сфер освітньої діяльності: зміст навчальних планів, принципів, парадигм та оцінювання. Застосування лише класичних методів для навчання географії не є доцільним. Найголовніше тому, що це має зв'язок із формуванням новітніх систем і надає доступ до географічних матеріалів та медійних ресурсів: веб-

сайтів, засобів вебкартографії, застосунків і т.п. Великий перелік даних можливостей є вільними для переглядів і користування в інтернеті [38].

Провідну роль у розв'язанні задач отримує суспільна активність учнів. Потрібні рішення формуються на теоретичному, а не емпіричному пошуку, який має на основі теоретичні мислення. Плюсами такого інформаційного вивчення є можливість особи завчасно уявити та спрогнозувати те, що отримується в результаті практичної діяльності її навичок та вмінь. Розвивання теоретичного мислення є однією із важливих цілей та наслідком технології розвиваючого навчання [12].

Глобальний новаторський рух у галузі географічного навчання має зв'язок із розривним включенням та використанням географічних інформаційних систем (ГІС), дистанційного зондування Землі (ДЗЗ), а також застосовування географічних медіа ресурсів для навчання географії в закладах загальної середньої освіти. Геопросторових технології - не тільки зображення, які допомагають навчанню географії, тому що багато переваг їх використання перейшли у всіх показниках географічного навчання - від навчальних планів до дидактики географії, практичних навичок та методів навчання [39].

РОЗДІЛ 2. ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕМ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ В ШКІЛЬНИЙ КУРС ГЕОГРАФІЇ

2.1. Актуальність, важливість та складнощі впровадження тем стійкого розвитку в шкільній освіті

На сьогодні питання стійкого розвитку в соціумі є надто важливим для вивчення, і тим паче, для впровадження в освітню програму в закладах загальної середньої освіти. На кожних етапах розвитку нашої планети для людства постають різноманітні питання для «виживання», проте з плином часу певні з них лише загострюються. Якись глобальні проблеми людство поступово пристосовується і вирішує, а якісь – лише зростають, маючи гостру потребу подолання. Розуміючи стан виникнення масштабних проблем різного характеру у світі за декілька попередніх поколінь, витікають наступні наслідки. Простежуючи розвиток суспільства за декілька століть раніше в порівнянні із сучасним суспільством, то можна дійти висновку що розвиток суспільства цілком постійно пришвидшується. З чого стає зрозумілим, що і глобальні проблеми людства з останнім часом значно зростають та пришвидшуються у своєму виникненні і розвитку.

Проте, в протигагу цьому знову ж можна виділити швидкість розвитку суспільства, що говорить про можливість більш швидкого вирішення масштабних проблем. У наш час дуже швидко розвиваються, наприклад, різноманітні інформаційні технології. Для прикладу можна взяти географічні інформаційні системи. Раніше людство вивчало природу за допомогою різноманітних описів та спостереження довкілля, порівняльно-географічних методів тощо. Вчені вивчали природні явища спостерігаючи їхні зміни протягом певного часу, що дало змогу зробити певні висновки про природу. Таким чином вони довели різні теорії, починаючи з того, що Земля має форму кулі, що

Світовий Океан єдиний, що Земля обертається навколо своєї осі та навколо Сонця тощо. Зараз же з розвитком інформаційних систем вчені географи все більше використовують дослідження Землі за допомогою сучасних технологій. Сьогодні навколишнє середовище досліджуються за допомогою географічних інформаційних систем, роблять дистанційне зондування Землі і вивчають зміни довкілля в місцях, раніше недоступних для спостереження.

Сьогодні вчені можуть робити дослідження на орбіті Землі, за допомогою космічних супутників, на морському дні, на морських наукових судах, в глибоких ущелинах тощо. За допомогою сучасних технічних пристроїв науковці роблять віртуальні карти, тривимірні моделі територій та прогнози на наступні роки.

За допомогою даної інформації можна зробити висновки що сьогодні людство має великі можливості для розумного і вмілого подолання багатьох глобальних проблем. Проте кожна з проблем має свої непрості властивості, що ускладнює проте та швидко їх вирішення.

Враховуючи все, в сучасних закладах загальної середньої освіти мають впроваджуватися актуальні теми про стійкий розвиток та вирішення глобальних проблем людства. Людина повинна починаючи з малого віку, відповідно з її ступенем формування розуміння, вивчати екологічну етику та питання сталого розвитку. Починаючи з раннього віку у людини має формуватися правильне світорозуміння важливих питань для її подальшого життя. Тут має утворюватися правильне поняття стосовно цілей сталого розвитку, цінності екологічних тем та розуміння відповідальності перед майбутнім соціумом у галузі сталого розвитку.

Для такого формування відповідальних жителів своєї планети, сьогодні шкільна освіта має давати учням все що для цього потрібно. Шкільна освіта має сформувати екологічно свідому особистість. Тобто особистість, яка чітко розуміє та усвідомлює взаємозв'язок людини та природи. А також те, що одне без одного існувати вони не зможуть. Адже природа дає все потрібне людині для її

життєдіяльності – їжа, тепло тощо, та, найголовніше, повітря яким людина дихає, завдяки чому і живе. Також і природа, без охайного ставлення до неї людини не зможе проіснувати дуже довго. Адже, з діяльністю людини забруднюється повітря, поступово втрачаються невідновлювальні природні ресурси, забруднюється навколишнє середовище. І цей стан природи прямо впливає на здоров'я та життя людини. Отже це таке замкнуте коло, і людина та природа взаємопропорційно залежать одне від одного.

А отже, сучасні заклади загальної освіти мають донести та навчити сучасних учнів про важливість розуміння даної теми, обґрунтовуючи все тим, що це має величезне значення та вплив на майбутнє життя них самих.

Варто звернути увагу на важливість вивчення цієї теми саме в школах, а не тільки у вищих навчальних закладах. Адже учні в закладах загальної середньої освіти для цих питань є у найбільш сприятливому віці. Тому, що це вік, коли дитина формує свій світогляд, бачення, життєві принципи та цінності. І школа має на собі велику відповідальність виховати достойне покоління населення.

Молоді покоління завжди більш активні та більш креативні за своїх попередників, адже під час їх зростання ста становлення відбувається постійний розвиток. Як, наприклад, на сьогодні дуже швидко розвиваються різноманітні інформаційні технології. Проте варто пам'ятати те, що попередні покоління мають непорівняно великий досвід, який мають передати молодим поколінням. Такі комбіновані характеристики, активності, креативності та великого досвіду, мають дати великий результат та прогрес у вирішенні багатьох глобальних питань різноманітного характеру.

Причому теми екологічної етики потрібно впроваджувати ще починаючи із молодших класів навчання в школі. В такому форматі, який буде зрозумілим саме для цього віку дітей. Проте це важливо, аби потім у старших класах ці знання закріплювати та поширювати, і при випуску зі школи учні буди

вже свідомою частиною населення по відношенню до навколишнього середовища.

Це є дуже важливим, особливо для сучасного молодого покоління. Адже наразі планета знаходиться на порозі глобальних катаклізмів, і якщо не намагатися вирішити посталі проблеми людства, важно сказати якими будуть умови проживання на планеті для майбутніх поколінь. Протягом десятиліть масштабні проблеми тільки посилюються та спричиняють нові проблеми навалюючись сніжним комом. Тож з таких даних можемо зробити прогноз на десятиліття вперед, що без вирішення посталих задач весь стан на планеті тільки погіршуватися.

Важливість впровадження екологічної грамотності сучасному молодому поколінню є надто великою. З плином часу глобальні проблеми людства тільки набирають все більше обертів, і потребують від сучасного населення їх негайного вирішення.

2.2. Аналіз навчальних планів з огляду на вивчення стійкого розвитку в закладах загальної середньої освіти

Для впровадження тем сталого розвитку у навчальні плани в закладах загальної середньої освіти варто проаналізувати вже існуючі програми навчання. Також варто зазначити, що потрібно аналізувати не тільки програму географії 6-11 класи, а також всю навчальну програму з дисципліни природознавство, починаючи з 1 класу, та я досліджую світ.

Так як учні в школі починають вивчати з першого класу такі дисципліни про оточуючий їх навколишній світ, то варто впроваджувати деякі екологічні теми про сталий розвиток з перших років навчання в закладах загальної середньої освіти. Навіть з першого класу учні мають поступово навчатися розуміти та усвідомлювати правильне ставлення до довкілля. Наприклад, такі найпростіші

речі, як викидати сміття лише в смітник, а не просто на дорогу, просто в лісі. А також обережне ставлення до довкілля, культури поводження в лісі та на природі взагалі.

Тож проаналізувавши навчальні програми з дисциплін «Я досліджую світ», «Природознавство» та «Географія» з 1 по 11 класи, можна зробити висновок про наявні теми стійкого розвитку в даних дисциплінах (таблиця 2.1)

Таблиця 2.1. Теми сталого розвитку у навчальних планах 1-11 класи. (складено автором за навчальними підручниками з дисциплін Я досліджую світ, Природознавство та Географія [61], [66], [63], [18], [75], [58], [59], [60], [15], [16], [17]).

Клас	Предмет	Програма	Автори	Теми
1	Я досліджую світ	Нова українська школа	Тетяна Гільберг, Світлана Тарнавська, Ніна Павич	«Чому природа потребує охорони», «Чому потрібно охороняти рослини і тварин» [61].
	Природознавство		Т.Г.Гільберг, Т.В.Сак	«Значення природи для людини», «Бережливе ставлення до природи», «Чому потрібно охороняти тварин», «Як економно використовувати воду вдома?» [66].
2	Я досліджую світ	Нова українська школа	Тетяна Гільберг, Світлана Тарнавська, Ніна Павич	«Чому потрібно дбати про довкілля», «Чому природа потребує охорони»[62].
3	Я досліджую світ	Нова українська школа	Тетяна Гільберг, Світлана Тарнавська, Лариса Грубіян, Ніна Павич	«Людина та її здоров'я», «Здоровий спосіб життя»[63].
4	Я досліджую світ		Тетяна Гільберг, Світлана	«Чим можна замінити корисні копалини», «Як заощадити електроенергію», «Як людина змінює природу», «Чому

			Тарнавська, Ніна Павич	матеріали використовують повторно», «Що таке екологічні проблеми», «Як людина змінює світ»[18].
5	Природознавство		О.Г.Ярошенко, В.М.Бойко	«Людина – частина природи», «Екологічні проблеми та їх розв'язування», «Охорона природи. Червона книга», навчальний проект «Смітити не можна переробляти»[75].
6	Географія	Нова українська школа	Тетяна Гільберг, Андрій Довгань, Валерій Сovenко	«Який взаємозв'язок між людиною та атмосферою», «Як людина взаємодіє з гідросферою», «Екологічні проблеми водойм своєї місцевості», «Як людина охороняє природне середовище»[58].
7	Географія	Нова українська школа	Тетяна Гільберг, Андрій Довгань, Валерій Сovenко	«Що потрібно знати про населення та екологічні проблеми Євразії»[59].
8	Географія	Нова українська школа	Тетяна Гільберг, Андрій Довгань, Іван Савчук	«Чому природа України потребує охорони»[60].
9	Географія		Т.Г.Гільберг, І.Г.Савчук, В.В.Сovenко	Розділ 5 Глобальні проблеми людства, підтеми – «Глобальні проблеми людства, причини їхнього виникнення», «Взаємозв'язок глобальних проблем людства», «Сталий розвиток – стратегія людства на ХХІ століття»[15].
10	Географія		Т.Г.Гільберг, І.Г.Савчук, В.В.Сovenко	«Місце України в системі глобальних економічних відносин»[16].

11	Географія		Тетяна Гільберг, Іван Савчук, Валерія Совенко	«Світосистема «суспільство-природа»»[17].
----	-----------	--	---	---

2.3. Тематика стійкого розвитку відповідно до тем шкільного курсу географії

Наскрізна змістовна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» в 6 класі формується завдяки:

- Готовності до оцінки наслідків діяльності людини щодо природного середовища; застосування знань у справі охорони природи; оцінку значення та впливу природних компонентів для життя та діяльності людини;

- Безпечної поведінки в умовах несприятливих фізико-географічних явищ і процесів;

- Різних форм діяльності змісту: підготовку повідомлень про антропогенні ландшафти і природоохоронні об'єкти свого краю, інформування про них населення своєї місцевості (створення листівок, екологічних знаків, брошур, розміщення інформації на сайті навчального закладу тощо), участь у заходах з охорони довкілля, які проводять у школі, населеному пункті та регіоні, країні).

Отже у 6 класі наскрізна змістовна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» інтегрується у вивчення тем про природне середовище – Природні оболонки Землі та вивчення населення Землі.

Таблиця 2.1. Наскрізна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» у навчальному плані з географії для 6 класу (складено автором за даними навчальної програми з географії для 6 класу[47]).

Формування навчальних компетентностей відповідно до наскрізної змістовної лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток»	Головні теми	Зміст теми	Практичні роботи/Дослідження
Усвідомлює дбайливе ставлення до природи, дотримується правил безпечної поведінки в природі. Орієнтує на формування в учнів екологічної свідомості для збереження і захисту довкілля.	ВСТУП.	Географія як наука про Землю, її природу, населення та його господарську діяльність, про взаємодію природи і людства.	Дослідження – Спостереження за змінами у природі.
Розмірковує про відповідальність людської діяльності за станом атмосфери.	Тема 2. Атмосфера.	Будова атмосфери, властивості повітря в тропосфері.	Практичні роботи – 4.Розв'язання задач на зміну температури повітря й атмосферного тиску з висотою. 5.Складення графіка зміни температури повітря, опадів, рози вітрів, їх аналіз.
Усвідомлює важливість охорони вод своєї місцевості і на планеті загалом.	Тема 3. Гідросфера	Загальна кількість води на Землі, її розподіл між частинами гідросфери.	Практична робота – 6.Позначення на контурній карті назв океанів, морів, проток, заток, островів, річок, озер.
Розуміє важливість збереження ґрунтів та розноманіття рослин і тварин.	Тема 4. Біосфера та ґрунти.	Складові біосфери, особливості їх поширення на земній кулі.	---
Розрізняє позитивні й негативні наслідки впливу людської діяльності на природні комплекси своєї місцевості	Тема 5. Природні комплекси.	Природні комплекси як наслідок взаємозв'язків між компонентами природи.	Практичні роботи (на вибір) – 7а.Складання опису одного з природних комплексів своєї місцевості (за типовим планом). 7б.Екскурсія у природний комплекс своєї місцевості.
Презентація міні-проектів з утилізації побутових відходів.	Тема 1. Кількість і розміщення населення на Землі. Тема 2. Держави світу. Тема 3. Вплив людини на природу.	Кількість населення Землі. Найбільші за площею і чисельністю населення держави світу. Забруднення довкілля та його охорона.	Практичні роботи. 8.Позначити на контурній карті кордонів найбільших держав у різних частин світу та їх столиць. Дослідження: Розробка міні-проекту з утилізації побутових відходів.

Наскрізна змістовна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» в 7 класі формується завдяки:

-Розуміння про взаємозв'язки комплексів природи; вплив людини та її діяльності на планетарні природні комплекси ; дотримання екологічної етики щодо поведінки людини в природі; значення природоохорони територій для збереження унікальних ландшафтів Землі; значення Червоної книги;

-Знань про небезпечні природні об'єкти та явища в різних частинах світу та правила безпеки поведінки

Таблиця 2.2. Наскрізна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» у навчальному плані з географії для 7 класу (складено автором за даними навчальної програми з географії для 7 класу[47]).

Формування навчальних компетентностей відповідно до наскрісної змістовної лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток»	Головні теми	Зміст теми	Практичні роботи/Дослідження
Пояснює взаємозв'язки між природними компонентами у географічній оболонці, у тому числі – на прикладі своєї місцевості.	Тема 2. Материки та океани – великі природні комплекси географічної оболонки.	Походження материків. Геологічні ери. Кліматичні чинники. Водні маси.	Практичні роботи – 1. Аналіз тектонічної та фізичної карт світу: виявлення зв'язків між тектонічною будовою і формами рельєфу. Дослідження – Взаємодія Світового океану, атмосфери та суходолу, її наслідки.
Презентує добірку матеріалів про один із прикладів порушення природної рівноваги на материку та шляхи її відновлення.	Тема 1. Африка.	Географічне положення. Дослідження та освоєння материка.	Практичні роботи – 2. Визначення географічних координат крайніх точок і протяжності материка з півночі на південь та із заходу на схід. 3. Позначення на контурній карті назв основних географічних об'єктів Африки. 4. Визначення типів клімату Африки за кліматичними діаграмами.
Презентує добірку матеріалів про один із прикладів порушення природної рівноваги на материку та шляхи її відновлення.	Тема 2. Південна Америка.	Географічне положення. Дослідження та освоєння материка.	Практичні роботи – 5. Позначення на контурній карті назв географічних об'єктів материка. 6. Визначення типів клімату Південної Америки за кліматичними діаграмами.

			Дослідження – Природні умови Південної Америки.
Презентує добірку матеріалів про один із прикладів порушення природної рівноваги на материку та шляхи її відновлення.	Тема 3. Австралія.	Географічне положення. Дослідження та освоєння материка.	Практичні роботи – 7.Позначення на контурній карті назв географічних об'єктів материка. 8.Визначення типів клімату за кліматичними діаграмами.
Дискутує щодо перспективних напрямків розвитку окремих видів діяльності людини на материку.	Тема 1. Загальні відомості про Антарктиду.	Географічне положення. Антарктида й Антарктика.	---
Презентує добірку матеріалів про один із прикладів порушення природної рівноваги на материку та шляхи її відновлення.	Тема 1. Північна Америка.	Географічне положення. Історія відкриття та освоєння.	Практичні роботи – 9.Позначення на контурній карті назв географічних об'єктів Північної Америки. Дослідження – розробка та обґрунтування маршруту, що проходить через об'єкти Північної Америки, віднесені до Світової природної спадщини ЮНЕСКО.
Презентує добірку матеріалів про один із прикладів порушення природної рівноваги на материку та шляхи її відновлення.	Тема 2. Євразія.	Географічне положення. Поділ Євразії на дві частини світу.	Практичні роботи – 10.Позначення на контурній карті назв географічних об'єктів Євразії. 11.Визначення типів клімату в межах помірного кліматичного поясу Євразії за допомогою кліматичних діаграм. Дослідження – здійснення умов подорожі уздовж 50-ї паралелі: складання карти маршруту з позначенням країн, природних об'єктів та природних комплексів.
Пропонує шляхи розв'язання екологічних проблем Світового океану.	Тема 1. Тихий океан.	Географічне положення. Острови в Тихому океані.	Практичні роботи – 12.Позначення географічних об'єктів та течій океанів на контурній карті (виконується поетапно під час вивчення кожного океану).
Аналізує порушення природної рівноваги на прикладі природних комплексів своєї місцевості. Описує антропогенні ландшафти своєї місцевості. Розуміє та пропонує шляхи розв'язування екологічних проблем материків та океанів.	Тема 1. Використання природних багатств материків та океанів.	Природні багатства материків та океанів	---

Отже у 7 класі наскрізна змістовна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» інтегрується у вивченні кожного материка окремо та океанів планети.

Наскрізна змістовна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» в 8 класі формується завдяки:

-Усвідомлення впливу життєдіяльності людини на природі комплекси України; дотримання правил поведінки людини в природі; значення природоохоронних територій для збереження унікальних ландшафтів України; значення Червоної та Зеленої книг країни;

-Стилю поведінки у зонах екстремальних природних явищ, екологічного лиха, техногенного забруднення, а також на території природоохоронної об'єктів.

Таблиця 2.3. Наскрізна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» у навчальному плані з географії для 8 класу (складено автором за даними навчальної програми з географії для 8 класу [47])

Формування навчальних компетентностей відповідно до наскрісної змістовної лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток»	Головні теми	Зміст теми	Практичні роботи/Дослідження
Розуміє важливість використання сучасних навігаційних систем для власної безпеки та безпеки інших.	Тема 1. Географічна карта.	Зображення України в картографічних творах. Елементи карти.	---
Усвідомлює цілісність природи і взаємозв'язок її об'єктів і явищ. Наводить приклади та робить висновки щодо необхідності утилізації і переробки відходів.	Тема 1. Рельєф, тектонічна та геологічна будова, мінеральні ресурси.	Форми земної поверхні. Простягання низовин, височин, гір, річкових долин.	Практичні роботи – 4. Встановлення за картами (тектонічною, геологічною, фізичною) зв'язків між тектонічною, геологічною будовою, рельєфом та корисними копалинами.
Розуміє необхідність охорони атмосферного повітря, залежність його стану від різних видів діяльності людини.	Тема 2. Клімат і кліматичні ресурси	Кліматотвірні чинники: сонячна енергія, циркуляція атмосфери, підстильна	Тема 2. Клімат і кліматичні ресурси. Практичні роботи – 5. Визначення вологості повітря за заданими показниками. 6. Визначення причин відмінностей кліматичних показників різних регіонів України за аналізом кліматичної карти.

		поверхня, їх взаємодія.	Дослідження – <u>Прогнозування</u> погоди за народними прикметами та порівняння з прогнозом в <u>інтернет-джерелах ЗМІ</u> .
Усвідомлює необхідність ощадного використання та охорони водних ресурсів України.	Тема 3. Води суходолу і водні ресурси.	Склад вод суходолу. Поверхневі води. Річки.	7.Позначення на контурній карті назв найбільших річок, озер, водосховищ, каналів України.
Усвідомлює необхідність збереження рослин і тварин та їх угруповань.	Тема 6. Тваринний світ України.	Різноманітність тваринного світу.	---
Усвідомлює відповідальність за ощадне використання природних ресурсів, екологічний стан у місцевій громаді, Україні.	Тема 7. Ландшафти України.	Ландшафт як просторово-цілісна система.	Практичні роботи – 9.Складання порівняльної характеристики природних зон України (на вибір). Дослідження (на вибір) – Ландшафти своєї місцевості, їх освоєння і використання. Виявлення ландшафтів у світі, що мають схожість із ландшафтами України.
Усвідомлює необхідність ініціативи створення розгалуженої системи <u>природозаповідних територій</u> . Характеризує сучасну екологічну ситуацію в Україні та своєї місцевості.	Тема 8. Природокористування.	Використання природно-ресурсного потенціалу України.	Дослідження (на вибір) – вплив компонентів природи на здоров'я людини. Практичні роботи -10.Позначення на контурній карті об'єктів природно-заповідного фонду України.
Усвідомлює взаємозв'язок між густотою населення та <u>геоекологічною</u> ситуацією.	Тема 2. Розселення	Густота населення.	---
Висловлює судження щодо важливості заходів з метою <u>раціонального виокремлення</u> та охорони природних ресурсів і покращення умов життя населення.	Тема 1. Географічне положення. Тема 2. Природа регіону. Тема 3. Населення регіону.	Географічне положення, адміністративно-територіальний устрій.	Дослідження (екскурсія) – ознайомлення з об'єктами природи своєї місцевості

Отже у 8 класі наскрізна змістовна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» інтегрується у вивченні тем про тектоніку планети, рельєф, водні ресурси, тваринний та рослинний світ.

Наскрізна змістовна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» в 9 класі формується завдяки:

Цілісної наукової картини світу, адекватного розуміння особливостей розвитку сучасного світу;

-Розуміння єдності та гармонії між природним середовищем, розвитком матеріального виробництва та рівня зростання соціальних стандартів населення в умовах сталого розвитку;

-Уміння застосовувати знання під час прогнозування наслідків впливу людини на природу, визначення правил своєї поведінки в сучасних умовах навколишнього середовища та території техногенного забруднення;

-Умінь робити висновки про місце України у розв'язанні глобальних проблем людства;

Таблиця 2.4. Наскрізна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» у навчальному плані з географії для 9 класу (складено автором за даними навчальної програми з географії для 9 класу [47]).

Формування навчальних компетентностей відповідно до наскрізної змістовної лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток»	Головні теми	Зміст теми	Практичні роботи/Дослідження
Розуміє важливість урахування екологічного чинника в розміщенні підприємств.	Тема 2. Світове господарство.	Світове господарство (світова економіка).	Практичні роботи – 2. Позначення на контурній карті країн «Великої двадцятки» (G-20) і визначення їх місця в сучасній типізації країн за рівнем економічного розвитку.
Розуміє необхідність охорони та збереження сільськогосподарських угідь.	Тема 1. Сільське господарство.	Сільське господарство, його значення в сучасному світі.	Практичні роботи – 3. Визначення основних зернових і технічних культур, що їх вирощують у помірному, субтропічному і тропічному кліматичних поясах, та обґрунтування встановлених відмінностей.
Усвідомлює екологічне значення лісу.	Тема 2. Лісове господарство.	Лісове господарство	---
Аналізує позитивні та негативні наслідки діяльності підприємства первинного сектору на природне середовище та соціум і пропонує виважені рішення.	Тема 3. Добувна промисловість.	Класифікація мінеральних ресурсів за використанням.	Практичні роботи – 4. Позначення на контурній карті найбільших басейнів видобування кам'яного вугілля, нафти і природного газу. Дослідження – Проблеми й перспективи освоєння родовищ нафти і природного газу на шельфі Чорного та Азовського морів.

Аналізує негативні наслідки впливу діяльності різних типів електростанцій на природне середовище.	Тема 1. Виробництво та постачання електроенергії.	Значення електроенергетики. Типи електростанцій.	Практичні роботи (на вибір) – 5.1.Позначення на контурній карті України найбільших електростанцій та пояснення чинників їх розміщення. 5.2.Побудова та аналіз діаграм виробництва електроенергії на електростанціях різних типів в Україні, країнах Європи та світу.
Аналізує негативні наслідки впливу великих металургійних комбінатів із традиційними технологіями на природне середовище.	Тема 2. Металургійне виробництво.	Значення металургійного виробництва в господарстві. Сучасні технології.	Практичні роботи – 6.Позначення на контурній карті сировинної бази та основних центрів виробництва чорних металів в Україні.
Аналізує негативні наслідки впливу великих хімічних підприємств з традиційними технологіями на природне середовище.	Тема 3. Хімічне виробництво. Виробництво деревини, паперу. Виробництво будівельних матеріалів	Значення та особливості технологій хімічного виробництва.	---
Аналізує негативні наслідки впливу різних видів транспорту на природне середовище.	Тема 1. Транспорт.	Транспорт, його роль у національній економіці та формування світового господарства.	Дослідження – Міські види транспорту свого обласного центру.

Отже у 9 класі наскрізна змістовна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» інтегрується у вивченні тем про первинний та вторинний сектори міжнародної економіки.

Наскрізна змістовна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» в 10 класі формується завдяки:

Розуміє пізнавальну та конструктивну роль країнознавства у сучасному світі;

- Робить висновки про причини нерівномірності економічного розвитку країн і субрегіонів Європи;

-Прогнозує перспективи розширення економічних зв'язків України з країнами Європи в рамках набуття членства в ЄС;

-Оцінює вплив глобалізації, в тому числі ТНК на місце країн Азії в міжнародному географічному поділі праці;

Таблиця 2.5. Наскрізна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» у навчальному плані з географії для 10 класу (складено автором за даними навчальної програми з географії для 10 класу [48]).

Формування навчальних компетентностей відповідно до наскрізної змістовної лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток»	Головні теми	Зміст теми	Практичні роботи/Дослідження
Користується основними джерелами географічних знань про регіони світу;	Вступ.	Що вивчає курс «Географія: регіони і країни».	Практичні роботи – 1. Створення тематичної карти умовної території з використанням різних способів картографічного зображення.
Характеризує особливості демографічних та урбанізаційних процесів, розміщення населення в регіоні.	Тема 1. Загальна характеристика Європи.	Особливості економіко-географічного положення Європи	Практичні роботи – 1. Порівняльна характеристика структури промислового виробництва двох економічно розвинених невеликих країн Європи (на вибір)
Пояснює особливості спеціалізації сільського господарства та розміщення основних регіонів промисловості	Тема 2. Країни Європи.	Німеччина. Франція. Велика Британія. Італія. Польща.	Практичні роботи – 2. Складання картосхеми просторової організації економіки однієї з європейських країн «великої сімки» (за вибором).
Характеризує особливості демографічних, урбанізаційних процесів та розміщення населення Азії, основні риси сучасного стану економіки	Тема 1. Загальна характеристика Азії.	Особливості економіко-географічного положення Азії.	Практичні роботи – 3. Порівняння продовольчого кошика жителів країн Західної та Східної Азії.
Пояснює особливості спеціалізації сільського господарства та розміщення основних регіонів промисловості	Тема 2. Країни Європи.	Німеччина. Франція. Велика Британія. Італія. Польща.	Практичні роботи – 2. Складання картосхеми просторової організації економіки однієї з європейських країн «великої сімки» (за вибором).
Характеризує особливості демографічних, урбанізаційних процесів та розміщення населення Азії, основні риси сучасного стану економіки	Тема 1. Загальна характеристика Азії.	Особливості економіко-географічного положення Азії.	Практичні роботи – 3. Порівняння продовольчого кошика жителів країн Західної та Східної Азії.
Дає оцінку ресурсозабезпеченості окремих країн; проектує вплив демографічних процесів на працересурсний потенціал країни	Тема 2. Країни Азії.	Японія. Китай. Індія. Республіка Корея.	Практичні роботи – 4. Аналіз статево-вікових пірамід Японії, Китаю, Індії та Республіки Корея з метою оцінювання працересурсного потенціалу країн.
Пояснює особливості міжнародної спеціалізації країн	Тема 2. Мікронезія, Меланезія, Полінезія	Держави та залежні території, що входять до складу Мікронезії, Меланезії та Полінезії	Теми досліджень – Нова Зеландія, Країни Океанії

Порівнює рівні і темпи урбанізаційних процесів, форми сільського розселення в окремих країнах регіону; визначає забезпеченість окремих країн певними видами природних ресурсів.	Тема 1. Загальна характеристика Америки	Особливості географічного положення Америки. Особливості економіки країн Америки.	Практичні роботи – 5.Складання картосхеми типології країн Америки за рівнем їх економічного розвитку.
Аналізує статистичну інформацію щодо динаміку чисельності населення, природного та механічного руху, статеву-вікову структуру населення країни.	Тема 2. Країни Америки.	США. Канада. Бразилія.	Практичні роботи – 6.Порівняльна характеристика машинобудування США, Канади та Бразилії.
Порівнює особливості ресурсозабезпеченості та спеціалізації субрегіонів Африки.	Тема 1. Загальна характеристика Африки.	Особливості географічного положення Африки. Особливості економіки країн Африки.	Практичні роботи – 7. Позначення на контурній карті Африки основних районів видобування нафти, залізних, мідних та алюмінієвих руд, центрів їх переробки (збагачення), основних транспортних магістралей та портів експортування.
Складає комплексну економіко-географічну характеристику Єгипту та ПАР	Тема 2. Країни Африки.	Єгипет. ПАР.	Теми досліджень – «Три кити» економіки Єгипту; ПАР серед країн Африки; Роль України у продовольчому забезпеченні країн Африки.
Аргументує європейський і євроатлантичний вектори зовнішньої політики держави.	Тема 1. Україна в геополітичному вимірі.	Геополітична структура сучасного світу.	---
Характеризує місце України на світових ринках товарів і послуг, капіталу.	Тема 2. Україна в системі глобальних економічних відносин.	Просторові аспекти міжнародних економічних зв'язків України з країнами світу.	---

Отже у 10 класі наскрізна змістовна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» інтегрується у вивченні окремих країн світу, їх економічного положення.

Наскрізна змістовна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» в 11 класі формується завдяки:

-Висловлює судження щодо пізнавальної та конструктивної ролі географії;

- Розуміє значення географічних знань для збереження навколишнього середовища;
- Оцінює наслідки загострення ресурсної проблеми на планеті;
- Усвідомлює загрози кліматичних змін і забруднення атмосфери;
- Усвідомлює загрози забруднення вод Світового океану і суходолу, вплив якості води на здоров'я людей;
- Пропонує способи збереження родючості ґрунтів, видового складу рослинного і тваринного світу;
- Усвідомлює глобальну єдність у системі «суспільство – природа»;
- Усвідомлює взаємозв'язок демографічних процесів та рівня соціально-економічного розвитку країни;
- Робить висновки щодо змін світових ринків у період глобалізації;
- Усвідомлює взаємозв'язок і політичні взаємодії;
- Оцінює прояви глобальних викликів в Україні;
- Критично ставиться до дій, проектів, що нехтують глобальними виликами.

Таблиця 2.6. Наскрізна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» у навчальному плані з географії для 11 класу (складено автором за даними навчальної програми з географії для 11 класу [48]).

Формування навчальних компетентностей відповідно до наскрізної змістовної лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток»	Головні теми	Зміст теми	Практичні роботи/Дослідження
Розрізняє рівні геосистем. Визначає причини та наслідки природних і суспільних процесів.	Вступ.	Географія як система наук.	---
Розрізняє складові географічної оболонки; характеризує сучасний етап розвитку географічної оболонки.	Тема 2. Географічна оболонка Землі.	Склад, межі та будова географічної оболонки.	---

Використовує тектонічну карту для визначення ступеня загрози сейсмічних явищ на материках і території України.	Тема 3. Геологічне середовище людства.	Властивості літосфери. Ресурсні властивості літосфери.	Практичні роботи – 4.Встановлення за тематичними картами материків та України зв'язку між тектонічними структурами, рельєфом, мінеральними ресурсами і густотою населення, розташуванням видобувних, <u>матеріало-, паливомістких</u> виробництв. Дослідження – 1.Причини заселення схилів вулканів.2.Сучасні вимоги до будівництва у районах з високою сейсмічністю.
Пояснює механізм утворення глобальних і місцевих систем потоків у тропосфері. <u>Обґрунтовує</u> вплив <u>агрокліматичних</u> ресурсів на спеціалізацію рослинництва.	Тема 4. Атмосфера та система Землі.	<u>Сонячно-земні</u> взаємодії.	Практичні роботи – 5.Визначення середніх температур та амплітуди їх коливань за добу, місяць, рік. Аналіз рози вітрів.
Складає характеристику вод певного регіону (країни) та України.	Тема 5. Гідросфера та системи Землі.	Запаси води на Землі.	Дослідження – 1.Система протидії паводкам, повеням, селям і лавинам в окремих районах України. 2. Карстовий рельєф як приклад взаємодії <u>геосфер</u> . 3. Прозорість води у річці (озері, ставку): від чого залежить і чому змінюється?
Встановлює сукупність чинників, що формують <u>грунти</u> , <u>рослинність</u> і <u>тваринний світ</u> певної місцевості.	Тема 6. Біосфера та система Землі.	Біосфера та її складові.	Дослідження – 1.Деградовані <u>грунти</u> : причини і перспективи використання. 2.Чинники порушення широтної зональності на материках та території України.
<u>Обґрунтовує</u> роль географічного простору у <u>світосистемі</u> .	Тема 1 Географічний простір.	Географічний простір, його <u>системотворювальна</u> роль.	---
<u>Обґрунтовує</u> особливості перебігу демографічних процесів у країнах з різним рівнем економічного розвитку.	Тема 2. Демографічні процеси у <u>світосистемі</u> .	Динаміка чисельності населення світу.	Практичні роботи – 7.Обчислення показників народжуваності, смертності, природного та механічного приросту населення країни за статистичними даними.

Порівнює економічні вигоди форм участі країни у міжнародній кооперації, ланцюгах доданої вартості.	Тема 3. Глобальна економіка.	Поняття «глобальна економіка».	Практичні роботи – 8. Позначення на контурній карті (знаками руху) глобальних ланцюгів доданої вартості.
Розрізняє зовнішню і внутрішню політику, <u>візновиди</u> «сили» тощо.	Тема 5. Політична географія та геополітика.	Геополітика та її складові.	---
Визначає проблеми адміністративно-територіального устрою України	Тема 1. Українська держава.	Політико-географічне положення України	Дослідження – Вплив війни в Україні на <u>«безпеку»</u> архітектуру в Європі
Прогнозує вплив системи розселення на розміщення виробництва та соціальної інфраструктури.	Тема 2. Населення України.	Кількість населення України	Практичні роботи – 9. Аналіз картограм народжуваності, смертності, природного приросту, густоти населення, урбанізації в Україні.
Визначає сучасні риси національного господарства, місце України на світових товарних ринках, чинники міжнародної спеціалізації країни.	Тема 3. Економіка України в міжнародному поділі праці.	Сучасні риси національної економіки України.	Практичні роботи – 10. Аналіз секторальної структури економіки України. Дослідження – Давальницька сировина у швейній індустрії України: позитивні й негативні аспекти для виробників і споживачів. Офшорна розробка програмного забезпечення в Україні: основні центри, компанії. Реалізація планів сталого (збалансованого) розвитку в різних країнах: успіхи і прорахунки.

Отже у 11 класі наскрізна змістовна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» інтегрується у вивченні тем про географічний простір та глобальну економіку.

Аналіз навчальних програм з географії 5-11 класи дало змогу зробити наступні висновки. Отже в ході вивчення географії в багатьох її темах простежується залучення та вивчення наскрізної освітньої лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток». Проте, в дисципліні майже ніде немає окремої теми про вивчення саме сталого розвитку. Лише в 11 класі, в самому кінці, в останній темі «Економіка України в міжнародному поділі праці» у дослідженнях трохи

торкається тема про сталий розвиток. А також ще в деяких темах учні зустрічають такі поняття, як «глобалізація», «охорона навколишнього середовища» тощо.

Протягом навчання в школі, саме вивчення географії, в учнів формуються певні компетентності та поняття стосовно наскрізної лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток», але немає окремої теми присвяченої вивченню саме сталого розвитку, та пояснення що це саме таке. А тож сформувати те що поки для учнів не зрозуміло дуже важко. В такому випадку виникає необхідність впровадження окремої теми у навчальний план з географії «Сталий розвиток. Що це таке?».

Для більшого вивчення в закладах загальної середньої освіти тем сталого розвитку варто впровадити наступні теми в навчальні дисципліни.

1 клас:

Для першого класу в дисциплінах Я досліджую світ та Природознавство є достатня кількість для розуміння правильного відношення до природного середовища. Адже це тільки перший клас, і тут потрібно дати лише загальну інформацію про те що таке екологія, сталий розвиток та який вплив людина надає на довкілля. В першому класі лише формуються певні поняття та усвідомлення у дітей, тому таких тем в невеликій кількості буде достатньо.

2 клас:

У другому класі тем про ставлення до довкілля всього декілька, це більше загальні теми про важливість охайного ставлення людини до навколишнього середовища. Так як в цьому класі на уроках Я досліджую світ вивчається про природу у різні пори року, то доречно було б ввести такі теми, які більш детально пояснюють вплив людини на природу у різні пори року та на територіях за темами в початковому плані. Це можуть бути наступні теми: «Як дбати про чисте довкілля восени. Як палити багаття не завдаючи шкоду природі», «Як дбати про тварин взимку. Пташки потребують їжі», «Чистота на водоймах – завдання

людини», «Чисте довкілля влітку. Культура походу на пікнік». В даних темах розповідається про важливість дотримання чистоти в довкіллі в кожному порі року. Наприклад, влітку на пікніку не залишати сміття в лісі, біля річки, а збирати його та викидати у спеціальні місця – смітники.

3 клас:

Проаналізувавши навчальну програму виявилось, що у третьому класі не вивчаються теми впливу людини та довкілля та охорони природного середовища. Проте торкаються інші теми сталого розвитку, наприклад, міцне здоров'я. Тобто на уроках вивчають теми про те, як підтримувати своє здоров'я, як дбати про нього.

Але до розділу «Я і природа» варто додати тему про дбайливе ставлення до природного середовища та його охорону. Також і до розділу «Земля – наш спільний дім. Україна – європейська держава» варто додати загальну тему про екологічні проблеми в Україні, а також про екологічні переваги України над іншими державами, важливістю збереження позитивних сторін того, що є та вирішення проблем і їх запобігання цілком.

4 клас:

В четвертому класі вже вивчається достатньо тем стосовно стійкого розвитку. Дуже влучно, що тут поглиблюються теми у більш конкретні теми, на відміну від першого класу, де вивчаються тільки все загально, про потребу у захисті довкілля. Тут вивчається конкретно Україна, і більш детально розглядається її переваги, ніби перетікаючи їх останньої теми минулого року (якщо ввести тему про багатства та глобальні проблеми України). Проте в ці конкретні теми про України варто як раз внести інформацію про охорону природних ресурсів. Також не тільки про заощадження електроенергії а й важливості і можливостей використання альтернативних джерел енергії. Захисту природних багатств Чорного та Азовського морів та річок України. Унікальності

грунту на території України та його збереження. Догляд за територіями степів України та гірських Карпат.

У другій половині навчального плану дисципліни Я досліджую світ вивчаються материки та океани. На темах вивчення океанів варто зазначити про глобальні проблеми океанів, їх забруднення, причини цього та можливі шляхи вирішення цих проблем. Стосовно материків, то вони вивчаються кожний окремо, тож варто зачепити теми стійкого розвитку в кожному з материків. Євразія – які є глобальні екологічні проблеми, а також проблеми миру, бідності та голоду у менш розвинених країнах, проблеми розвитку міст і громад. При вивченні Африки варто звернути увагу на проблеми бідності та голоду у багатьох її країнах, якісної освіти та здоров'я. Звичайно також і звернути увагу на екологічні і кліматичні проблеми на материку. При вивченні інших материків: Південної та Північної Америки, Антарктиди та Австралії також варто звернути увагу на можливі глобальні проблеми, причини їх виникнення та шляхів запобігання і вирішення. А також захисту місцевої природи. І в кінці де вивчається «Людина і природа» у навчальному плані прописані теми «Чому матеріали використовують повторно», «Що таке екологічні проблеми» що є дуже влучними після вивчення багатьох важливих тем. Проте ,вивчивши вже екологічні проблеми материків та океанів не дуже гарно вивчати поняття про екологічні проблеми, краще зробити узагальнену тему про існуючі екологічні і глобальні проблеми у світі та можливі шляхи їх вирішення.

5 клас:

В п'ятому класі вже вивчається предмет Природознавство, а не Я досліджую світ. В навчальному курсі вивчаються поступово всі частини природи, досконало та конкретно. Спочатку в цілому все що нас оточує: тіла, речовини, тощо. Далі Всесвіт, Сонячну систему, планету як середовище для життя та людину на планеті. Починаючи з тем про планету як середовище для життя у даному шкільному курсі починаються теми про охорону довкілля. Проте розділ

«Земля – планета Сонячної системи. Земля як планета» також потребують тем про захист довкілля. У темах «Властивості повітря», «Вода на Землі» та «Властивості води» варто впровадити ще дві теми для вивчення, а саме «Екологічні проблеми повітря (атмосфери)» та «Екологічні проблеми води (гідросфери)» тобто, важливість охорони цих природних компонентів.

6 клас:

У шостому класі в закладах загальної середньої освіти з'являється новий для учнів, проте дуже важливий для вивчення предмет – Географія. І тем щодо захисту довкілля тут є достатньо. Проте у розділі «Літосфера» варто зауважити, і навіть відокремити одну самостійну тему про раціональне використання природних ресурсів. У розділі «Атмосфера» присутня тема «Який взаємозв'язок між людиною та атмосферою» і це добре, адже в цій темі учні вивчають вплив людини на повітря та атмосферу загалом. Також у розділі «Гідросфера» є теми про антропогенний вплив на гідросферу. Так само і в розділі про біосферу і природні комплекси учні вивчають антропогенний вплив на даний компонент довкілля.

7 клас:

У шкільному курсі Географія в сьомому класі є всього одна тема стосовно сталого розвитку «Що потрібно знати про населення та екологічні проблеми Євразії». Це великий мінус тому, що в курсі сьомого класу вивчаються всі материки та океани. І тут потрібно щодо кожного материка та океану внести тему стійкого розвитку. Також само, як і в четвертому класі, проте вже більше поглибити вивчення певних проблем, шляхів їх запобігання та вирішення. Так при вивченні Африки варто вивчити теми про проблеми бідності, голоду, чистої води і санітарних умов, міцного здоров'я, якісної освіти. А також щодо найспекотнішого континенту. То розглянути проблему боротьби зі зміною клімату. При вивченні Австралії також варто вивчити глобальні екологічні проблеми, збереження природних комплексів. Вивчається також Південна і

Північна Америка, Австралія та Антарктида, де теж потрібно зазначити теми про існуючі глобальні проблеми на материку, охорону місцевих природних комплексів, існуючі заповідники та природоохоронні території.

Також далі йдуть по вивченню океани, де теж потрібно зазначити теми по кожному з океанів їх екологічні проблеми, а саме забрудненість кожного океану, причини, та шляхи вирішення виниклої проблеми.

8 клас:

В даному курсі вивчається тільки Україна, але дуже детально в різних аспектах. Проте в цьому навчальному плані потрібно ввести до кожного елементу вивчення України варто додати тему про стійкий розвиток на території України. При вивченні клімату України варто вивчати не тільки причину зміни клімату, а й шляхи вирішення проблеми боротьби зі зміною клімату. Також тут вивчаються води суходолу України, де доречним було б також вивчення питання сталого розвитку про чисту воду а також проблему збереження морських ресурсів. У розділі про вивчення ґрунтів України потрібно зазначивши тему «Збереження ґрунтів України», чи «Дбайливе ставлення до ґрунтів України». Далі вивчається рослинний і тваринний світ України, де просто необхідно вивчити тему захисту довкілля, впливу людини на довкілля та дбайливого ставлення до біосфери власної держави. У розділі «Природні комплекси (ландшафти)» також потрібно зазначити тему «Проблема збереження екосистем суші України». Після природних ландшафтів у курсі вивчається велика тема про природні умови території. В цьому розділі потрібно вивчити про раціональне використання природних ресурсів, а також про альтернативні джерела енергії. Особливо на сьогодні, під час постійних блекаутів потрібно шукати альтернативні види електроенергії. Під кінець курсу вивчається політичний стан України щодо інших країн світу. Тут потрібно також впровадити тему про проблеми сирення миру та справедливості, партнерства заради сталого розвитку а також сталого розвитку міст і громад.

9 клас :

У дев'ятому класі на географії учні починають вивчати економіку. Тому тут потребують уваги вже більш економічні теми проблем сталого розвитку. У розділі вивчення первинного сектору економіки тем про добувну промисловість варто включити тему про раціональне природокористування, для вивчення важливості розумного використання природних ресурсів. Далі у розділ про вторинний сектор економіки де вивчається виробництво та постачання електроенергії потрібно впровадити тему доступну та чисту енергію, тобто про впровадження та використання альтернативних джерел електроенергії.

В розділ про вивчення третинного сектора економіки потрібно включити вивчення тем стійкого розвитку про інновації та інфраструктуру, якісну освіту та міцне здоров'я, сталий розвиток місті громад.

10 клас:

У десятому класі в навчальному плані вивчення географія у вступі після перших двох параграфів потрібно включити також один параграф про глобальні економічні проблеми людства. Перед вивченням самих країн потрібно зазначити про цілі сталого розвитку щодо досягнення миру та справедливості а також партнерства заради сталого розвитку. А також в кінці курсу в останньому розділі «Україна в міжнародному просторі» варто знову висвітлити проблему досягнення миру та справедливості. Адже особливо сьогодні ця проблема є найпершою та найгострішою для України і її суспільства.

11 клас:

В курсі одинадцятого класу з дисципліни географія повторяється загалом вся інформація вивчена протягом всього навчання в школі на дисципліні Географія. Тож доречним буде також повторити і глобальні проблеми людства. Звичайно, варто зазначити в кожній темі про збереження довкілля. Наприклад, у темах про географічну оболонку Землі потрібно підкреслити взаємодію людини з довкіллям та наслідки цього. У темі геологічного середовища вплив людини на

геологію, так само і атмосферна система Землі – відповідно вплив людини на дану земну оболонку. Про гідросферу варто зазначити вплив людини на водні ресурси світу- забрудненість океанів, місцевих вод та шляхи вирішення цієї проблеми. До теми біосфери та системи Землі також потрібно додати важливість збереження природних комплексів.

У розділі «Глобальна економіка» варто включити цілі сталого розвитку про гідну працю та економічне зростання, відповідальне споживання а також інновації та інфраструктуру. А також доречним буде в кінці великої теми внести одну тему «Цілі сталого розвитку» де включити та вивчити всі раніше згадані глобальні проблеми людства, але в купі, доносячи учням поняття самого «сталого розвитку», його цілей і взагалі його важливості у сучасному суспільстві.

Отже, проаналізувавши навчальні плани таких дисциплін, як Я досліджую світ, Природознавство та Географія визначено, що теми вивчення стійкого розвитку присутні, але дещо в недостатній кількості. Тому у навчальні плани варто включати теми про взаємодію людини та навколишнього середовища і захисту довкілля.

Також варто зазначити, що у більшості навчальних планів теми про глобальні екологічні проблеми поставлені у самому кінці курсу. Це припадає на кінець навчального року, а саме – на травень місяць. Це час коли учні найбільш розслаблені і не хочуть вже думати за навчання. Через це краще теми про стійкий розвиток включати десь в середині навчального року та між іншими доречними темами: при вивченні материків та океанів, оболонок Землі та природних комплексів.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ЗАХОДІВ З МЕТОЮ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕМ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ

3.1. Шкільний позакласний захід на тему «Поняття сталого розвитку. Його важливість у сучасного суспільстві»

Тема заходу: «Поняття сталого розвитку. Його важливість у сучасному суспільстві»

Мета заходу:

Навчальна: сформувати загальні уявлення про поняття сталого розвитку, цілей сталого розвитку та важливості його вивчення для молодого покоління

Виховна: уважність при вивченні нового матеріалу, вміння працювати в команді з однокласниками для досягнення мети, сприяти вихованню обережного та уважного ставлення до оточуючого середовища

Розвиваюча: розвивати вміння логічно мислити, розвивати пізнавальний інтерес, творчий підхід до різних питань та роботи, робити узагальнення інформації та висновки

Хід заходу

“Сталий розвиток — це розвиток, який задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби». – Gro Harlem Brundtland.

Вчитель робить невеликий вступ до теми і розповідає учням про поняття сталого розвитку та його важливість у наш час. І поступово переходячи до самої теми заходу.

Вчитель: Ви напевно помітили, що на сьогодні все більше й більше розвиваються різноманітні сучасні технології, нові підходи та прийоми для покращення рівня життя сучасного населення. І це є дуже важливим, адже «застарілі» методи з вирішенням сучасних глобальних проблем просто не

впораються. А отже, сучасні проблеми потребують сучасних способів їх вирішення.

Вчитель задає дітям запитання для того щоб вони подумали:

«Як ви розумієте поняття «Сталий розвиток»?

Учні намагаються дати відповідь на це запитання по черзі відповідаючи на нього і висловлюючи власну думку.

Підсумувавши всі відповіді учнів, вчитель узагальнює: Сталий розвиток – нова сучасна модель і концепція розвитку суспільства, яка прагне встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, при цьому включаючи їх потребу в безпечному та здоровому довкіллі.

Вчитель показує учням слайд (рис.3.1.1.):

Подолання бідності	Вирішення проблеми голоду	Підтримання хорошого здоров'я	Якісна освіта	Гендерна рівність	Чиста вода та належні санітарні умови
Використання відновлюваної енергії	Достойні робочі місця й економічне зростання	Інновації й інфраструктура	Зменшення нерівності	Міста та спільноти, що живуть відповідно до принципів сталого розвитку	Відповідальне споживання
Захист планети	Забезпечення життя під водою	Забезпечення життя на землі	Мир і справедливість	Співпраця заради досягнення цілей	Глобальні цілі

Рис. 3.1.1.Цілі сталого розвитку.

І розповідає, що: взагалі виділяють 17 цілей сталого розвитку, тобто проблем, які прагнуть подолати для більш комфортного життя суспільства в середовищі із врахуванням екологічної етики та інтересів майбутніх поколінь.

Для кращого розуміння учнями даної теми вчитель перераховує Цілі сталого розвитку, коротко пояснюючи кожен з них:

№	Назва цілі	Зміст цілі
1	<u>Подолання бідності</u>	<i>Подолання бідності у всіх формах і всюди</i>
2	<u>Подолання голоду</u>	<i>Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, покращення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства</i>
3	<u>Міцне здоров'я</u>	<i>Забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку</i>
4	<u>Якісна освіта</u>	<i>Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх</i>
5	<u>Гендерна рівність</u>	<i>Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток</i>
6	<u>Чиста вода та належні санітарні умови</u>	<i>Забезпечення наявності та сталого управління водними ресурсами та санітарією</i>
7	<u>Доступна та чиста енергія</u>	<i>Забезпечення доступу всіх людей до прийняття за ціною, надійних, сталих і сучасних джерел енергії</i>
8	<u>Гідна праця та економічне зростання</u>	<i>Сприяння безперервному, всеохоплюючому і сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх</i>
9	<u>Інновації та інфраструктура</u>	<i>Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям</i>
10	<u>Зменшення нерівності</u>	<i>Скорочення нерівності всередині країн і між ними</i>
11	<u>Сталий розвиток міст і громад</u>	<i>Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів</i>
12	<u>Відповідальне споживання</u>	<i>Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва</i>
13	<u>Боротьба зі зміною клімату</u>	<i>Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками</i>
14	<u>Збереження морських ресурсів</u>	<i>Збереження та стале використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку</i>
15	<u>Збереження екосистем суші</u>	<i>Захист їх в раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення та повернення назад процесу деградації земель і зупинення втрати біорізноманіття</i>
16	<u>Мир та справедливість</u>	<i>Сприяння розбудові миролюбного і всеохопного суспільства задля сталого розвитку, забезпечення всім доступу до правосуддя і створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях</i>
17	<u>Партнерство заради сталого розвитку</u>	<i>Зміцнення засобів й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку</i>

Рис. 3.1.2. [55][51].

Вчитель пропонує переглянути коротке відео для більш кращого розуміння теми а також наглядного прикладу, що спонукає більш кращому запам'ятовування основних понять:

<https://www.youtube.com/watch?v=0QKSNTb7gv4> - Що таке сталий розвиток?
(відео)[76].

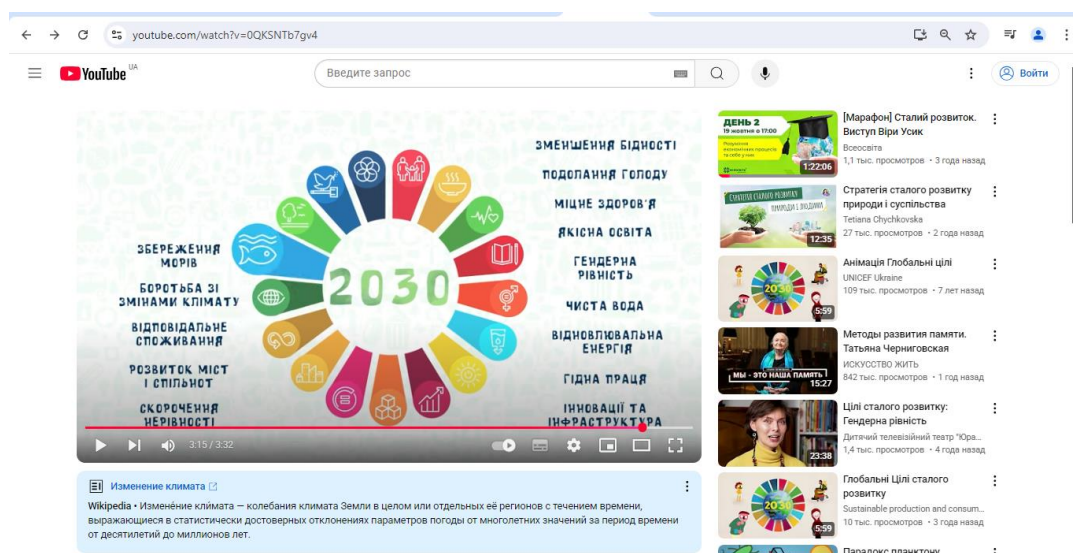

Рис. 3.1.3. Відео – «Що таке сталий розвиток?» [76].

Переглянувши відео, вчитель пропонує учням невеликий інтерактив: Проблеми сталого розвитку охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних із забезпеченням потреб нинішнього покоління без шкоди для можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Вони включають в себе екологічні, соціальні та економічні виклики.

Вчитель показує заздалегідь підготовлені листочки із словосполученнями, які учні мають розділити на групи проблем сталого розвитку, а саме – екологічні, соціальні та економічні. Учні розділяються на невеликі групи, приблизно по 4 особи (2 парті), вчитель роздає їм листочки із «проблемами» щоб учні розділили їх на три групи. Зіставивши у групах проблеми із їхніми групами, з кожної команди мають обрати одного учня який представить свою команду та виконане завдання – а саме, команди обирають по одній проблемі (якщо залишаться, то по другому колу), виходять до дошки і

прикріплюють проблему у відповідний стовпчик, розказуючи в чому вони вважають сутність цієї проблеми.

В кінці на дошці має вийти наступна таблиця (рис.3.1.4.):

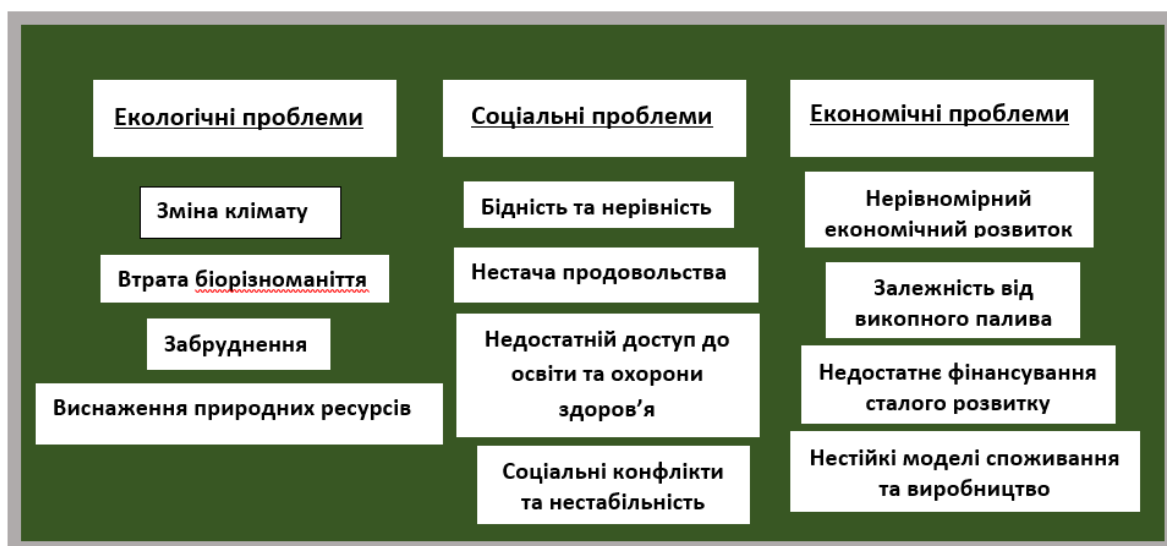

Рис. 3.1.4. Види проблем сталого розвитку.

В кінці заходу вчитель робить підсумок уроку та висновки:

Концепція сталого розвитку передбачає, що суспільне використання ресурсів повинно бути таким, аби не завдати шкоди розвитку наступних поколінь. Тож поняття сталий розвиток розуміється як план для виживання і суцільного розвитку цивілізації та окремих держав в умовах охорони довкілля. Поступовий перехід України, як і загалом міжнародного співтовариства, до сталого розвитку здійснюється згідно із рекомендаціями та принципами, що представлені у документах Конференції ООН з навколишнього середовища[68].

3.2. Екскурсія по Національному природному парку «Гомільшанські ліси» на тему «Унікальний природний скарб – Зміївські кручі»

Екскурсія «Унікальний природний скарб – Зміївські кручі»

Маршрут екскурсії розташований в Чугуївському районі Харківської області, в місті Зміїв, біля населеного пункту Гайдари.

Екскурсія створена з метою формування екологічної свідомості використовуючи Національний природний парк «Гомільшанські ліси» використавши його рекреаційну та рекреаційну функції. А також для проведення виховної роботи для школярів і розширення знань про природу рідного краю.

Екскурсія по Національному природному парку «Гомільшанські ліси». Головні точки маршруту це Зміївські кручі та річка Сіверський Донець.

Маршрут екскурсії починається із учбово-навчальної географічної бази Гайдари. На маршруті дві головні точки які учні мають відвідати. А наступна точка – це річка Сіверський Донець. Потім учні повертаються на кінцеву точку, ту з якої і почали – учбово-навчальну географічну базу Гайдари.

Перша зупинка: на учбово-навчальній географічній базі Гайдари з якої починається екскурсія вчитель пояснює дітям правила безпеки на маршруті, яких обов'язково варто дотримуватися. Звідки екскурсійна група на орендованому автобусі відправляється на наступну точку. Автобус підвозить групу по дорозі до повороту до стежки.

Друга зупинка: Зміївські кручі. Екскурсовод розповідає інформацію про дану визначну пам'ятку і пояснює про екологічну цінність об'єкта.

Зміївські кручі – це високі береги Північного Дінця. Є припущення, що це саме вони є тими Змієвими валами із стародавніх легенд. Без сумніву, це одне із найбільш красивих місць України, зокрема – на світанку [41]. Головною формою рельєфу даної території є зсувні ґрунтові тераси. Ширина цього природного об'єкту складає від 5 до 30 метрів, а довжина – 50-100 метрів вздовж схилу. Висота може сягати 10-20 метрів між сусідніми терасами.

Вважають, що саме Змієві кручі є «змієвими валами» із стародавніх легенд, які постійно мають згадки у билинах та історії. Це може бути реальністю, тому що поруч із цим природним об'єктом було знайдено давньоруське поселення, яке датоване X–XII ст. Деякі вчені та дослідники запевняють, що це поселення є стародавнім Змієвом – фортеця та межі Давньоруської держави [40].

Зміївські кручі є справжнім витвором природи який потрібно захищати й охороняти, тому що ландшафти є надзвичайними й неповторними. Екологічна значимість їх полягає в тому, що тут люди можуть насолоджуватися краєвидами і бути в гармонією з природою, чисте повітря сприяє покращенню самопочуття і здоров'я. Тож завданням нинішнього покоління у формуванні і впровадженні концепцій сталого розвитку, є збереження і захист Зміївських круч із ціллю продовження їх існування на багато поколінь вперед.

Після цього екскурсійна група із Зміївських круч відправляється до точки р. Сіверський Донець.

Рис. 3.2.1. Зміївські кручі.

Третя зупинка: Сіверський Донець. Загальна довжина цієї річки становить 1053 км, а саме в межах нашої країни – 723 км. На території України

у басейні річки нараховується 158 водосховищ. Загалом у басейні річки Сіверський Донець понад 3000 річок.

Таку назву річка отримала внаслідок того, що протікала із Сіверського князівства, на противагу витокам Дону, про що і писав дослідник XVI століття Алессандро Гваньїні: «Є ще й інший, малий Танаїс, виток якого є в Сіверському князівстві (тому і назва Донець Сіверський) і вище Азова впадає у великий Танаїс» .

На берегах Сіверського Дінця розміщуються дуже різні ландшафти, що здібні вразити і здивувати своїми яскравими краєвидами. Тут знаходяться піщані арени і ліси, степові балки, заселені байбаками, крейдянні відслонення, і безумовно унікальний ландшафт Донецького кряжу із пагорбами на мангольський манер, а також глибокими байраками та скелями [27].

Сіверський Донець є унікальним об'єктом природи. Проте на сьогоднішній день річка , особливо у наслідку воєнних дій останніх років, потерпає від забруднення вод а також висихання. Тому Сіверський Донець потребує особливого обережного та охоронного ставлення до себе. Річку потрібно берегти й охороняти, прибирати за собою сміття і не забруднювати воду.

Рис. 3.2.2. Річка Сіверський Донець.

Четверта зупинка: група повертається на учбово-навчальну географічну базу Гайдари.

Рис. 3.3. Маршрут екскурсії (складено автором за [25])

3.3. Шкільний захід присвячений Всесвітньому Дню Туризму на тему «Різноманітність куточків світу. Стежками заповідних територій»

Всесвітній День Туризму

Тема: Різноманітність куточків світу. Стежками заповідних територій.

Мета заходу:

Навчальна: Сформувати загальні уявлення про різноманітність природи на Землі, цінність природних парків та важливість їх збереження для середовища.

Виховна: Виховати поважне та дбайливе ставлення до оточуючого середовища. Розуміння про національні природні парки та заповідні території нашої планети.

Розвиваюча: розвинути вміння логічно мислити, шукати потрібну інформацію та креативно її представити та донести до публіки.

Тип заходу: святково-навчальний, розвиваючий.

Підготовка до Дня Туризму

Учням завчасно повідомляється, що 27 вересня святкується Всесвітній день туризму (а так як це субота, то захід присвячений цьому дню в школі відбудеться в п'ятницю – 26 вересня).

Учні мають підготувати до цього дня невеликий проект-доповідь. Захід проводиться між класами школи, тому кожен клас представляє група учнів (5-10 осіб), які презентують підготовлений проект-доповідь. Їм видається завдання, які вони мають підготувати:

1. Обрати з переліку один з національних природних парків світу:

- 1) Національний парк Гранд-Каньйон (Аризона, США)
- 2) Галапагоський національний парк (Еквадор)
- 3) Плітвіцькі озера (Хорватія)
- 4) Національний парк Крюгера (Провінції Лімпопо та Мпумаланга в Африці)
- 5) Ворота Арктичного національного парку та заповідника (Аляска, США)
- 6) Парк Наміб-Науклюфт (Намібія)
- 7) Какаду (Австралія)
- 8) Йеллоустоун (США):
- 9) Ігуасу (Аргентина/Бразилія)
- 10) Національний Парк Рантамбор (Індія)
- 11) Парк Цзючжайгоу (Китай)
- 12) Парк Фудзі-Хаконе-Ідзу (Японія)
- 13) Алтин-Емель: (Казахстан)
- 14) Серенгеті (Танзанія)
- 15) Транскордонний парк Лімпопо (Зімбабве, ПАР, Мозамбік)

** якщо учні бажають підготувати презентацію будь-якого іншого національного природного парку світу якого немає в переліку, вони можуть обрати його*

Тут зібрані національні парки різних куточків світу для того, щоб показати різноманітність нашої планети, і те, що кожен з них унікальний, зі своєю красою, і потребує збереження і охорони.

Кожен з цих парків є унікальним і має свою особливу природу. Він показує особливість певної території планети, її флору і фауну. Короткий опис кожного з парків:

1) Національний парк Гранд-Каньйон (Аризона, США) – Особлива пам'ятка природи, що свідчить про величність природи та надзвичайної краси геологічних утворень. Є одним із найбільш глибоких каньйонів світу

та одним із природних чудес світу. Каньйон можна побачити навіть з космосу. Наразі він є національним парком у штаті Арізона та туристичною емблемою США. Протягом доби річка Колорадо вимиває у море до півмільйона тон гірських порід, а річка має непрозору воду червоно-коричневого забарвлення. Глибина ущелини становить 1600 метрів, має видовжену форму з розмірами: довжина – 446 км та ширина – від 6 до 29 км.

2)Галапагоський національний парк (Еквадор) – знаходиться в Еквадорі, а саме на Галапагоських островах. Є не лише одним із кращих національних природних парків світу а також і об'єктом Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Це те саме місце, де Дарвін проводив дослідження, відкривши в майбутньому теорію видоутворення та природного відбору. Для відкриття цієї теорії Дарвін на островах вивчав видоутворення в зябликах. На суші та у воді в Галапагоських островах мешкають різноманітні тварини такі, як гігантські черепахи Галапагос, морські ігуани, білі акули рифових наконечників, галапагоські краби, птахи тощо.

3)Плітвіцькі озера (Хорватія) – відносяться до надзвичайно красивих місць не тільки Хорватії, але й всієї Європи. Неторкана, чарівна природа парку викликає справжнє зачаровування мільйонів туристів. Багато хто вважає, що Плітвіцькі озера Хорватії є райським містечком із неперевершеною атмосферою. Ця територія Хорватії була включена до переліку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у 1979 році. Горбистий ландшафт оздоблюють озера з кришталевою водою, які походять на розкидані аквамарини, об'єднані водоспадами, протоками та окантовані лісом.

4)Національний парк Крюгера (Провінції Лімпопо та Мпумаланга в Африці) – не просто так визначається природним та історичним скарбом світу. На території парку проживають різноманітні тварини: 114 – рептилій, 507 – птахів, 49 – риб, 34 – амфібій, а також ростуть більше еїж

330 різноманітних дерев. На території парку протікають річки, напрямком із заходу на схід – це Оліфантс, Левубу, Крокодил, Сабі, Летаба та Лімпопо.

5) Ворота Арктичного національного парку та заповідника (Аляска, США) – національний парк у США який є найпівнічнішим. Тут можна насолодитися красою дикої природи та втекти подалі від цивілізації. На території парку є тільки величезна і оборонена частина дикої природи без виділених стежок та кемпінгів. Також відсутні асфальтні дороги для більш безпечного та легкого переміщення. Тож кожен турист повинен мати вміння та навички виживання на природі.

6) Парк Наміб-Науклюфт (Намібія) – є найбільшим національним парком Намібії а також у світі, що займає велику територію пустелі Намібії та гірський масив Науклюфт. Парк широко відомий своїми надзвичайними ландшафтами, наприклад, піщаними дюнами Соссуфлей, а також екосистемами, які пристосовані до екстремальних умов. Парк має великий вплив на охорону і захист біологічного різноманіття на його території, до яких відносяться взірцеві види та має велику популярність у туристів.

7) Парк Какаду (Австралія) – включений до переліку Світової спадщини ЮНЕСКО. Головний скарб неповторної території полягає і його історії, археології, етнології і природної частини. Свою назву парк отримав від деякого місцевого поселення, яке мешкає на даній території вже кілька століть.

8) Йеллоустоун (США) – парк є унікальний через супервулкан, розташований на його території. Виверження цього вулкану може перетворити вигляд усієї планети. У парку знаходяться 290 водоспадів, висота яких 15 футів (4,5 метрів), а найбільший водоспад за витратою води і найвищий – це водоспад Нижній на річці Єллоустоун, висота якого сягає

94 метрів. В останні часи простежується зростання температури води в озерах та річках парку.

9) Ігуасу (Аргентина/Бразилія) - національний природний парк, розташований в Бразилії на крайньому заході штату Парана, на межі із Парагваєм. Площа парку становить 185 262 га і тут розташований один із найбільш відомих водоспадів – Ігуасу. Територія парку є однією із небагатьох територій недоторканого атлантичного лісу, який раніше займав 1,3 млн км² бразильської місцевості, але наразі від нього залишилося лише біля 7,3% колишньої території.

10) Національний Парк Рантамбор (Індія) - є одним із найкращих місць в Індії де можна побачити тигрів у їх природному середовищі існування, серед давніх індійських фортів та ландшафтів лісу. Парк знаходиться в штаті Раджастан, що розташовано в Індії. В національному природному парку окрім тигрів можна також побачити смугастих гієн, лінивих ведмідів, леопардів, сірих лангурів, нілгаїв тощо.

11) Парк Цзючжайгоу (Китай) – близько половини території парку займають густі ліси, де мешкають рідкісні види тварин, такі як кирпаті мавпи та великі панди. Проте найбільш що привертає увагу туристів – 108 озер надзвичайних краєвидів та водоспади. Завдяки Озеру П'яти кольорів парк став відомий по всьому світу. Тепер мільйони відвідувачів бажать на власні очі побачити це диво природи.

12) Парк Фудзі-Хаконе-Ідзу (Японія) – національний природний парк займає велику частину на карті і складається з трьох регіонів:

- область кругом давнього недіючого вулкану Хаконі в центрі острова Хонсю;
- гора Фудзі, яку оточують навколо П'яти озер та ціла територія біля гори;
- півострів Ідзу та прилеглі до нього сім островів.

13)Алтин-Емель: (Казахстан) - площа парку становить 520 тис га. Тут можна насолодитися різноманітними формами ландшафту: гонтові, гірські, безлюдні, піщано-пустельні. Рослинність парку нараховує біля 1800 видів. На території парку також ростуть 21 вид рослин, які занесені до Червоної книги Казахстану, а біля 60 видів є рідкісними і зустрічаються тільки на території Джунгарського Алатау, а також на озері Балхаш і в басейні річки Ілі.

14)Серенгеті (Танзанія) – унікальністю парку є щорічна міграція тварин. Кожний рік в посушливий період року (жовтень-листопад) більше ніж мільйон антилоп гну і біля 220 тис зебр мігрують на південні рівнини з північних пагорбів, в той час, коли там ідуть короточасні тропічні дощі. Далі, на початку сезону дощів, приблизно у квітні-червні вони переміщуються на північ і захід. Стародавні інстинкти дуже сильні, так, що тварин не зупиняє навіть посуха чи хижаки, особливо крокодили, які проживають у річці.

15)Транскордонний парк Лімпопо (Зімбабве, ПАР, Мозамбік) –парк складений із десяти різноманітних зон, що сформували один із найбільших національних парків планети. Площа парку становить 37 тис км². Наразі місцевість парку досі ще точно не встановлена, другий етап його формування передбачає збільшення до 100 тис км². Даний парк утворився лише в 2000 році. А тварини в парку з'явилися тільки рік тому. Тут можна помітити різних тварин, зокрема жирафів, африканських слонів, гепардів, леопардів, плямистих гієн, тощо.

Рис. 3.3.1.(а,б,в). Приклад національного природного парку – Національний природний парк Хорватії «Плітвіцькі озера».

2. Зробити презентацію обраного національного парку. Орієнтовний план:
 - Історія парку;
 - Емблема /символ парку (вигляд, значення, суть);
 - Розкрити особливість і унікальність парку;
 - Охорона парку;
3. Запропонувати нову ідею/концепцію для розвитку парку і вдосконалення його як заповідної території на планеті;
4. Зробити плакат із головної інформацією доповіді;
5. Розробити креативне представлення обраного національного природного парку (за бажанням зробити презентацію додавши цікаву інформацію та фотографії; придумати слоган для парку; прийти в

образі національного вбрання країни в якій знаходиться парк, для більш кращого занурення в атмосферу парку тощо).

Хід заходу

Захід відбувається в актовій залі. Від кожного класу підготовлена група з 5-10 учнів, яка буде презентувати проект-доповіді за обраним національним природним парком світу.

На початку заходу вчитель/завуч – ведучій вітає всіх присутніх, зачитує кілька виловів про туризм відомих людей та коротко розповідає історію туризму.

Ведучий: Доброго дня, шановні учні та вчителі! Я щиро хочу вас привітати з Всесвітнім Днем Туризму! І побажати вам подорожувати щоб побачити наскільки прекрасна та різноманітна наша планета.

Адже як сказав Марк Лінсдей *«Кожна подорож – це відкриття нових горизонтів розуміння себе та світу».*

«Не зупиняйтеся відкривати нові двері та досліджувати нові горизонти.

Життя – це подорож, а не місце призначення» Рой Т. Беннетт.

«Подорож – це один з найкращих способів відволіктися від повсякденності та насолодитися життям. Вона дарує нам можливість зібратися з думками та підняти настрій» Емілі Дікінсон.

Саме поняття «туризм» з'явилося ще у Франції у XVIII ст., із французької мови термін дослівно перекладається як «мандрівка заради задоволення». Потім, у 1838 р. були надруковані «Спогади туриста» Ф. Стендаля, що спонукає деяких вчених вважати, що Стендаль «хрещеним батьком» поняття «турист». «Гостинність» є одним із ключових визначень, які використовуються в історії мандрівок. Подорожі неможливо було б реалізувати, якби туристам не було де переночувати та похарчуватися.

Поняття «гостинність» утворився від слова на давньофранцузькій мові «hospise» і воно має значення «будинок для подорожуючих».

Повну історію еволюцію подорожей можна розмежувати на чотири періоди:

Перший – від стародавніх часів до 1841 року – початковий період розвитку туризму;

Другий від 1841 р. до 1914 р. – період становлення організованого туризму;

Третій – від 1914 р. до 1945 р. – розвиток індустрії туризму;

Четвертий – від 1945 р. до нашого часу – період загальнопоширеного туризму і глобалізації туристичної галузі.

Процес вивчення людиною навколишнього середовища нерозривно зв'язаний з подорожами. Ще у давні віки народи Середземномор'я використовували у спостереженнях описи природи, які допомагали складати уявлення про прилеглі країни.

Формування товарообміну мало потребу детальні уявлення і розуміння про держави, території і їх культуру.

Фінікія зробила великий внесок у розвиток туризму, на той час подорожей, та мореплавства. Вона Країна залежала від моря. Фінікійці були другими за статусом (після греків) в античні часи за дослідженням моря та заснування колоній.

Вагомий внесок у розвиток географії зробили грецькі науковці. Вони не тільки дали назву науці, а й додали свої дослідження про навколишній світ.

В той же час в античній літературі були перші згадки про загублені у водах океану казкові острови, а саме Канарські та Азорські острови.

Завзятим мандрівником був Геродот – давньогрецький історик (484-430 рр. до н.е.). Він був родом із сучасної території Туреччини – Галікарнасу. Геродот відвідав землі Північного Причорномор'я, Єгипет, Північну Італію,

Вавилон та Малу Азію. Завдяки цим подорожам він написав «Історію», де розповідалося про культуру цих країн, зібравши це у дев'ять книг[69].

На сьогодні туризм є одним з найперспективніших напрямів економічного та соціального розвитку держави. Туристи сьогодні мають практичні поради та Інтернет, самі бронюють готелі, планують подорожі та замовляють екскурсії.

Природоохоронні території в туризмі мають такі ключові функції, як охорони довкілля та культурної спадщини, та дарують можливість активного й екологічного відпочинку, сприяючи економічному розвитку регіонів.

А тепер давайте ми прослухаємо ваші презентації обраних вами національних природних парків!

Учні роблять доповіді своїх проектів (кожна група приблизно по 10 хвилин), слухачі задають питання та роблять коментарі.

В кінці заходу ведучій пропонує трохи розслабитися і пограти в просту гру. Він вмикає завчасну підготовлену гру Kahoot по темі «Правда чи ні про туризм», що має на мені розповісти цікаві факти саме про туризм.

Чи правда що:

1.Вперше День туризму було відзначено 46 років тому – 27 вересня 1979 року?

ПРАВДА НЕПРАВДА

2.Перший готель all inclusive був ідеєю італійця і з'явився понад 100 років тому на острові Сицилія?

ПРАВДА НЕПРАВДА

Насправді, найперший готель із «все включено» був придуманий Жераром Бліцом – бельгійським доктором, більше ніж 60 років тому. Він був на одному із Карибських островів. Фінансова криза в Америці стала підставою для формування нового формату рекреації. Туристам, які хочуть

зеконотити на подорожі, одразу сподобалася така ідея. Згодом система «все включено» стала використовуватися на круїзних лайнерах, а в 70-х роках перейшла ще й до Туреччини.

3.Першу валізу на колесах винайшов співробітних компанії Louis Vuitton, коли стомився переносити речі в сумці?

ПРАВДА НЕПРАВДА

Найперша валіза на колесах була винайдена робітником компанії United States Luggage в 1972 році – Бернардом Девідом Садоу. Коли, коли він повертався з подорожі, помітив як зручно співробітники аеропорту перевозять багаж на візочках. Девіду здалася геніальною та блискучою ідеєю приєднати колеса до валізи. Проте не дуже добре її сприйняли популярні компанії з вироблення сумок. Як бачимо тепер – дарма.

4.Одна і та ж їжа має різний смак в літаку і на землі?

ПРАВДА НЕПРАВДА

Коли літак підіймається вгору, то відбувається зміна смакових рецепторів, приблизно на третину. Тому дуже багато авіаційні компанії додають до свого меню різноманітні спеції та сіль.

5.Найдорожча туристична поїздка, а вірніше – політ, коштував 5 мільйонів доларів?

ПРАВДА НЕПРАВДА

Найдорожча подорож в історії, а саме – політ, коштував 20 млн дор. Американець Деніс Тіто використав їх заплативши за подорож на космічному кораблі.

6.Біла смуга, яку літак залишає за собою в небі, може послужити для передбачення погоди?

ПРАВДА НЕПРАВДА

Товщина білої смуги дає можливість визначити наскільки є маленькою чи великою вологість повітря. За більш товстою лінією можна визначити те, що на територію насувається шторм.

7. Ко Чай — популярний острів, який повністю закрили для туристів 3 роки тому.

ПРАВДА НЕПРАВДА

Керівництво Таїланду визначила, що мільйони туристів скоро можуть зруйнувати його неповторні краєвиди.

8. «Паризький синдром» - стан туристів, які дуже люблять Париж.

ПРАВДА НЕПРАВДА

«Паризький синдром» - психічний розлад, який утворюється у туристів, які незадоволені подорожжю. Частіше за все його помічають у японців, яких не здивував Париж і виявився не таким, яким його очікували побачити. Проявлятися це може як незадоволення та навіть відбуватися галюцинації.

9. Масовий туризм в Таїланді зародився завдяки інформації про зйомки фільму на території Таїланду?

ПРАВДА НЕПРАВДА

Загальнодоступний туризм в Таїланді з'явився за допомогою війни у В'єтнамі, коли держава відіграє значну роль для американського війська, як тил. На цій території розташовані місця для рекреації американських військових, які у відпустці, та масштабні військові бази.

10. На Ейфелевій вежі працюють 600 людей кожного дня?

ПРАВДА НЕПРАВДА

Ейфелева вежа є не тільки найбільшою туристичною пам'яткою, якою пишаються місцеві жителі, але також і одним із головних компаній у туристичній сфері, що надає робочі місця.

11. У Новій Гвінеї розмовляють лише однією державною мовою ?

ПРАВДА НЕПРАВДА

Не дивлячись на те, що у Новій Гвінеї офіційно прийняті 4 мови, проте місцеві жителі розмовляють 850 мовами. Офіційними у Новій Гвінеї є англійська мова, мова жестів та ток-пісін і гірі моту. Через це країна є територією із найбільшим лінгвістичним різноманіттям у світі.

12.Більшість туристичної спільноти – американці?

ПРАВДА НЕПРАВДА

Європейці є більшою частиною туристичної групи, тому що їх вдвічі більше, ніж азіатів.

13. Місто Мехіко (столиця Мексики) тоне на 10 см в рік?

ПРАВДА НЕПРАВДА

Так як столиця збудована на так званій «тенденційній» землі, яка огорожена водами та будівництво постійно давить на землю міста. Варто зазначити, що на відміну від Венеції, Мехіко потонає швидше в 10 разів.

14.Після першого дня в подорожі стрес людей падає на 89%?

ПРАВДА НЕПРАВДА

В процесі туристичної поїздки ви не згадуєте свої проблеми тому ступінь стресу помітно зменшується.

15.Найпопулярніша країна для туристів це Італія?

ПРАВДА НЕПРАВДА

Найбільш популярною країною серед подорожуючих є Франція. Досить легко здогадатися що найпопулярнішою територією даної держави є Париж.

Ведучій: тепер ми дізналися ще цікаві факти про туризм. На цьому наш святковий захід до Дня Туризму підійшов до свого завершення, і я бажаю всім гарного вечора!

3.4. Проблеми та перспективи впровадження тем стійкого розвитку в шкільному курсі географії

Головними проблемами впровадження тем стійкого розвитку у шкільний курс географії можна визначити доволі об'ємну шкільну програму. В період навчального року учні мають вивчити великий об'єм матеріалу (і не лише з географії, а й інших предметів) і на тему про стійкий розвиток виділяється дуже мало часу для того щоб їх досконало вивчити. Через це учні дізнаються про стійкий розвиток лише у загальному сенсі, як загальне поняття не усвідомлюючи точно що воно означає.

Також багато шкільних тем, зокрема в географії, вивчається за допомогою застарілих методів. А застарілі методи із сучасними темами не можуть поєднуватися ніяк. Тому що сучасні теми для вивчення мають на увазі сучасні проблеми, концепції та принципи. А старі методи для їх вивчення не можуть впоратися із тим, аби правильно донести потрібну інформацію. Тож сучасні проблеми потребують сучасних рішень. Це є дуже актуальним для сьогоденішньої географічної освіти у світлі стійкого розвитку.

Спираючись на вище написані переконання щодо сучасних методів викладання важливим є включити до цього також і професійність викладацької групи. Адже у педагогічному колективі вчителі всі мають різний вік. Звичайно, частіше за все більш професійними викладачами є ті, хто мають вже більший вік, і відповідно більший стаж викладання. Проте в цьому є і також деяка проблема. Адже до викладання сучасних тем та сучасних методів такі професіонали не мають відповідних компетентностей, вмінь та навичок. Вони спеціалісти у викладанні базовими та традиційними методами.

Тож в такому разі важливим є проведення для вчителів з географії курсів підвищення кваліфікації, де буде розповідатися про нові та сучасні прийоми

у викладанні. Адже з кожним новим поколінням постійно змінюється розвиток навчальних вмінь. Кожне покоління по іншому вміє сприймати і розуміти отриману інформацію. І якщо для одного покоління успішними були певні прийоми у викладанні матеріалу, то для іншого – це може бути зовсім невдалим. Для цього викладачі мають постійно також вчитися, відвідувати семінари та курси підвищення кваліфікації, щоб вміти грамотно викладати учням потрібну тему уроку, вміти пояснити на сучасній мові певні поняття і формувати в учнів життєво важливі принципи. В такому випадку освіта для сталого розвитку буде «йти в ногу» з часом і відповідати сучасним потребам. Викладання ідей сталого розвитку буде правильним і зрозумілим для сучасних школярів, адже при певній освіченості вчителів заняття будуть проходити на зрозумілій мові для молодого покоління.

Окрім того, важливим є вивчення саме сучасних глобальних проблем людства. Звичайно варто спиратися на історію виявлення і вирішення таких проблем для більш вдалого їх вирішення сьогодні. Проте провідну роль відіграє сучасне бачення тих чи інших проблем, нових викликів середовища та сучасних методів вирішення посталих завдань. В таких умовах важливо знайти правильний баланс між історичними даними стосовно глобальних проблем людства з їх традиційними методами вирішення та сучасними цілями сталого розвитку із новітніми способами впровадження відповідних ідей у суспільство.

Перспективами для впровадження тем стійкого розвитку в шкільному курсі географії є прогресивність сучасних новітніх технологій у житті суспільства. За допомогою сучасних інформаційних систем можна зробити дослідження різноманітного характеру, що робить можливим проводити дослідження у більш ширших варіантах. Наприклад, те що раніше не можливо було дослідити, розрахувати й проаналізувати, сьогодні, за допомогою сучасних технологій не є важкою проблемою.

Також важливо зазначити, що сучасне молоде покоління, яке навчається в школі є доволі просунутими у різних сферах, особливо у сфері сучасних технологій, та можуть розуміти багато складних понять. Тож в комплексі вчителів із сучасними концепціями викладання тем стійкого розвитку та молодим поколінням, яке є здатним зрозуміти життєво важливі теми можна досягти гарних результатів у вивченні певних тем.

Також на сьогодні є дуже багато програм, які допомагають вчителям викладати матеріал уроку, а також для проведення певних досліджень, спостережень та аналізу. Це робить і для вчителів більш зручне проведення уроків, і для учнів більш цікавим вивчення тем уроку.

Нинішнє вивчення географії із концепціями стійкого розвитку має перспективи також і через появу масштабних проблем людства. Адже учні вчать сьогодення та збирають інформацію, вміння та навички для їхнього життя у майбутньому.

Тож впровадження тем для стійкого розвитку має перспективи у багатьох вже існуючих темах у навчальних програмах з географії. Адже на сьогодні існує багато екологічних, економічних та соціальних проблем людства, які потребують негайного вирішення.

ВИСНОВКИ

1. Проаналізувавши існуючі дослідження і вивчення освіти для стійкого розвитку зроблено висновки, що сенс формування у населення поважного ставлення до довкілля має давню історію. Досліджено історію та причини виникнення поняття «екологічна освіта» та ін. Задачею викладача є сформувати у школярів екологічне усвідомлення та реально використовувати отримані навички, доцільно застосовувати ресурси та створювати новітні технології, що у перспективі будуть в змозі забезпечити прогрес доходу для всіх зацікавлених частин. Унікальність сучасних труднощів екології утворила перед шкільною діяльністю та викладацькою відповідальністю задачу значної суспільної важливості, а тобто це формування школярів з переконаннями серйозного та турботливого ставлення до біосистеми планети та спроможного розв'язувати завдання збалансованого використання природних ресурсів, відображення та збереження багатств природи. Методика перспективного випереджаючого навчання в дисципліні географія направлені на те, щоб підвищити пізнавальну активність школярів високого ступеня освіти, що дуже потрібні для включення їх у додатковий матеріал, зміст якого є більший ніж межі програми та збільшують базове навчання. Концепція випереджаючої освіти має на меті досягнення сучасної ефективної освіти на базі розуміння суспільством головних концепцій і тем стійкого розвитку, утворення базових принципів, які допомагають вдало вникати у соціуму цілком, бути активною та мати можливість самостійного навчання під час всього життя, розвиватися самостійно у творчих напрямках, робити розумний вибір та приймати розумні рішення

2. Дослідивши навчальні плани зрозуміло, що для більшого вивчення в закладах загальної середньої освіти тем сталого розвитку варто впровадити теми , які стосуються саме поняття сталого розвитку в навчальні дисципліни. Тому що в багатьох існуючих темах простежується залучення та вивчення наскрізної

освітньої лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток». Проте, в дисципліні майже ніде немає окремої теми про вивчення саме сталого розвитку. У вже існуючі теми навчальних планів доречним буде впровадити, наприклад, такі теми як «Чистота на водоймах – завдання людини», «Чисте довкілля влітку. Культура походу на пікнік»(для 2 класу); «Що потрібно знати про населення та екологічні проблеми Євразії» (для 7 класу); «Збереження ґрунтів України» (для 8 класу) тощо.

3. В ході виконання роботи розроблено плани для трьох заходів різного типу: позакласний виховний захід на тему «Поняття сталого розвитку. Його важливість у сучасному суспільстві»; розроблено екскурсійний маршрут та план екскурсії «Унікальний природний скарб – Зміївські кручі»; та план заходу присвячений Всесвітньому дню туризму «Різноманітність куточків світу. Стежками заповідних територій».

Перспективами для впровадження тем стійкого розвитку в шкільному курсі географії є прогресивність сучасних новітніх технологій у житті суспільства. За допомогою сучасних інформаційних систем можна зробити дослідження різноманітного характеру, що робить можливим проводити дослідження у більш ширших варіантах.

Тож впровадження тем для стійкого розвитку має перспективи у багатьох вже існуючих темах у навчальних програмах з географії. Адже на сьогодні існує багато екологічних, економічних та соціальних проблем людства, які потребують негайного вирішення. Освіта в ключі стійкого розвитку в географії сьогодні має велике значення, повинна впроваджуватися та покращуватися тому, що вона впливає стан життя населення сьогодні і на майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аліна Сбруєва.
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка .
Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2024, № 1-2 (135-136).
Розділ VI. Проблеми порівняльної педагогіки. Формування екологічної стійкості
як пріоритет освітньої політики Європейського Союзу. УДК 378. С. 264. URL
<https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/04/%D1%81%D0%B1%D1%80%D1%83%D1%94%D0%B2%D0%B0.pdf>
2. Андрусенко І.В. Ретроспективний аналіз становлення та розвитку системи екологічної освіти в Україні. УДК 37.016.02:502/504] (091) (477). С.1.
URL
<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712951/2/%D0%9A%D0%B0%D0%BC%D1%8F%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C-%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%E2%84%9619%282-2015%29%D0%A7.1..pdf>
3. Бондар О.І., Екологічна освіта як базова складова європейської стратегії освіти. Науково-методичний посібник для вчителів, Екологічна освіта для сталого розвитку у запитаннях та відповідях , за редакцією доктора біологічних наук, професора О. І. Бондаря (Херсон Видавець Грінь Д.С. 2015 р.). УДК504.37.013. С. 49-121. URL: <https://dea.edu.ua/img/source/24122015.pdf>
4. Висоцька О.Є. Освіта для сталого розвитку [Текст]: науково-методичний посібник/ О.Є.Висоцька – Дніпропетровськ : Роял Принт, 2011.-200с. Історія виникнення та сутність пролематики сталого розвитку. С.6. URL
https://shron1.chtyvo.org.ua/Vysotska_Olha/Osvita_dlia_staloho_rozvytku.pdf?PHPS ESSID=7c2vlsmd2g8api0cjdoj9dk8g3

5. Висоцька О.Є. Освіта для сталого розвитку [Текст]: науково-методичний посібник/ О.Є.Висоцька – Дніпропетровськ : Роял Принт, 2011.-200с. Методи та принципи випереджаючої освіти для сталого розвитку. Модель школи випереджаючої освіти для сталого розвитку. С.60. URL https://shron1.chtyvo.org.ua/Vysotska_Olha/Osvita_dlia_staloho_rozvytku.pdf?PHPS ESSID=7c2vlsmd2g8api0cjdoj9dk8g3

6. Висоцька О.Є. Освіта для сталого розвитку [Текст]: науково-методичний посібник/ О.Є.Висоцька – Дніпропетровськ : Роял Принт, 2011.-200с. Соціокультурний зміст освіти для сталого розвитку. Моделювання європейських цінностей на засадах сталого розвитку. Освіта для демократії та громадянська освіта. Соціальна домінантна сталості у системі «природа-суспільство-особистість». С. 105. URL https://shron1.chtyvo.org.ua/Vysotska_Olha/Osvita_dlia_staloho_rozvytku.pdf?PHPS ESSID=7c2vlsmd2g8api0cjdoj9dk8g3

7. Висоцька О.Є. Освіта для сталого розвитку [Текст]: науково-методичний посібник/ О.Є.Висоцька – Дніпропетровськ : Роял Принт, 2011.-200с. Нові орієнтири економічної освіти на засадах сталого розвитку. Стандарти якісного життя як умова сталого розвитку. Сутність економічного підходу до концепції сталого розвитку. С. 149. URL https://shron1.chtyvo.org.ua/Vysotska_Olha/Osvita_dlia_staloho_rozvytku.pdf?PHPS ESSID=7c2vlsmd2g8api0cjdoj9dk8g3

8. Висоцька О.Є. Освіта для сталого розвитку [Текст]: науково-методичний посібник/ О.Є.Висоцька – Дніпропетровськ : Роял Принт, 2011.-200с. Роль екологічної освіти у межах випереджаючої освіти для сталого розвитку. Сутність екологічної культури та екологічного світогляду. С.70. URL https://shron1.chtyvo.org.ua/Vysotska_Olha/Osvita_dlia_staloho_rozvytku.pdf?PHPS ESSID=7c2vlsmd2g8api0cjdoj9dk8g3

9. Висоцька О.Є. Освіта для сталого розвитку [Текст]: науково-методичний посібник/ О.Є.Висоцька – Дніпропетровськ : Роял Принт, 2011.-200с. Характер реалізації стратегії сталого розвитку в Україні. Особливості стратегії сталого розвитку в Україні. С. 20. URL https://shron1.chtyvo.org.ua/Vysotska_Olha/Osvita_dlia_staloho_rozvytku.pdf?PHPS ESSID=7c2vlsmd2g8api0cjdoj9dk8g3

10. Вірченко П.А. Впровадження сучасних технологій у навчання географії у шкільній, вищій, післядипломній освіті: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. – Полтава: ПОІППО, 2006. -103.с. Використання інформаційних та мультимедійних технологій на уроках географії. С.45. URL <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi75/0056127.pdf>

11. Вішнікіна Л.П. Впровадження сучасних технологій навчання географії у шкільній, вищій, післядипломній освіті: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. – Полтава: ПОІППО, 2006. -103.с. Навчальні технології як основа творчої діяльності вчителя. С.7. УДК 91(07). URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi75/0056127.pdf>

12. Вішнікіна Л.П. Впровадження сучасних технологій навчання географії у шкільній, вищій, післядипломній освіті: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. – Полтава: ПОІППО, 2006. -103.с. Навчальні технології як основа творчої діяльності вчителя. С.8. УДК 91(07). URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi75/0056127.pdf>

13. Вовк Т.В., Марова С.Ф., Екологічна освіта в школі: Аналіз парадигм і підходів. Серія: Державне управління, 2016 р., №4 (56). УДК 35.074.5. С. 32-35. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2016/9.pdf

14. Войтович О.П., Костолович М.І., Методика впровадження проєктів у шкільний курс географії. Збірник наукових праць, Географічна освіта у шкільних

та позашкільних закладах: проблеми, пошуки, перспективи (Рівне – 2020 р.). УДК 372.891. С. 3-5. URL: https://kegt.rshu.edu.ua/images/sem/zb_sem.pdf

15. Гільберг Т.Г. Географія : підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл./ Гільберг Т.Г., Совенко В.В. – К. : УОВЦ «Оріон», 2017. – 288 с.: іл. УДК 911:33](477)(075.3). URL: <https://pidruchnyk.com.ua/994-geografiya-9klas-gilberg.html>

16. Гільберг Т.Г. Географія (рівень стандарту) : підручник для 10 кл. закладів загальноосвітньої середньої освіти / Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Совенко В.В. – К. : УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с. : іл. УДК 911 *кл10(075.3) URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1137-geografiya-10-klas-dovgan.html>

17. Гільберг Т.Г. Географія (рівень стандарту): підручник для 11 кл. закладів загальної середньої освіти / Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Совенко В.В., - К. : УОВЦ «Оріон», 2019. – 192 с. : іл. УДК 91*кл11(075.3) URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1241-geografiya-11-klas-gilberg.html>

18. Гільберг Т.Г. Я досліджую світ: підруч. для 4 кл. закл. заг. серед. освіти. (У 2 ч.): Ч. 1/Тетяна Гільберг, Світлана Тарнавська, Ніна Павич. – Київ : Генеза, 2021. – 160 с. : іл. УДК 373.3(075.2). URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1615-ya-doslidzhuyu-svit-4-klas-gilberg.html>

19. Дереча Л.М. Впровадження сучасних технологій навчання географії у шкільній, вищій, післядипломній освіті: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. – Полтава: ПОІППО, 2006. -103.с. Шкільне географічне товариство – форма управління пізнавальною діяльністю учнів. С.65. УДК 91(07). URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi75/0056127.pdf>

20. Екологічна освіта учнів на уроках географії. Методика викладання географії (11 вересня 2019 р.). URL: <https://studfile.net/preview/9262687/page/6/>

21. Зайчук В.О., Концепція екологічної освіти України. Колегія міністерства освіти і науки України. Про концепцію екологічної освіти в Україні.

№ 13/6-19 від 20.12.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text>

22. Іванова Т.В., Міждисциплінарний підхід до формування екологічного мислення в учнів старшої школи. Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції, Охорона довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки (05 червня 2023 року м. Запоріжжя) Дніпро: «Середня Т.К.» 2023. С. 80-83. URL: <http://nmc-ptp.zp.ua/wp-content/uploads/2023/06/Zbirnyk-materialiv-1.pdf>

23. Івонюк С., Загальні положення, Наскрізнi лінії. Освітня програма Герасимівського ліцею Обертинської селищної ради Івано-Франківського району Івано-Франківської області (Герасимів 2021 р., схвалено педагогічною радою школи 30 серпня 2021 року протокол №1). С. 8. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2021/09/Osvitnya_programa_Garasimivskogo_liceyu_2021_2022_n_r.pdf

24. Кавуза А.С. Впровадження сучасних технологій навчання географії у шкільній, вищій, післядипломній освіті: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. – Полтава: ПОППО, 2006. -103.с. До проекту створення електронного журналу з географії. С.33. УДК 91(07). URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi75/0056127.pdf>

25. Карта маршруту. - <https://www.google.com/maps/d/edit?mid=1-UswkDQXlFFKbztJu-fPOq2kP2UE85k&ll=49.65412541132375%2C36.32427204626463&z=13>

26. Клименко О.М. Впровадження концепцій сталого розвитку в шкільному курсі географії. Перспективи концепції сталого розвитку. Херсон – 2021. С.13. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/server/api/core/bitstreams/09004d19-07e3-4ba3-a81c-93c24146563a/content>

27. КолоКрай. Визначні місця. Пам'ятки природи. Сіверський Донець. - <https://kolokray.com/services/pamyatki-prirodi/sevrnskiy-donets/>

28. Кондратюк Н.М., Екологічне виховання на уроках географії. (20 листопада 2015 р.). URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/ss-55324701/55324701>

29. Копилець Є.В., Виховання екологічних ціннісних орієнтацій школярів на уроках географії. Збірник наукових праць, випуск 15, Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді (Засновано в 1999 р., Книга 1, Київ – 2011 р.). УДК 37.013-053.5(082). С. 389-397. URL: https://lib.iitta.gov.ua/4725/1/1_2011.pdf

30. Копилець Є.В. Впровадження сучасних технологій навчання географії у шкільній, вищій, післядипломній освіті: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. – Полтава: ПОІППО, 2006. -103.с. Виховання екологічних ціннісних орієнтацій підлітків засобами підручників із загальної географії: сучасний стан проблеми. С.40. УДК 91(07). URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi75/0056127.pdf>

31. Корнус О.Г. Роль шкільної географії у формуванні екологічної свідомості учнів / О.Г. Корнус, А.О. Корнус, В.В. Мовчан // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія Екологія. – 2016.- Випуск 1.- С. 99-100. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/60527/1/Kornus_Geography.pdf

32. Крушніцький М.С., Формування екологічних знань та вмінь сільських школярів у процесі вивчення фізичної географії. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (Київ 2010р.). УДК372.891. С. 1-22. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9786/Krushnitskyi.pdf?sequence=1>

33. Липова Л., Лукашенко Т., Малишев В., Екологічна компетентність особистості в умовах фундаметалізації освіти. Журнал «Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації» №1 (2012 р.). УДК 373.5.018.8:0/9-

378.015.31. URL: https://iti.uu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/02/Ecologichna_competentnist_osobistosti.doc

34. Логвиненко І.П., Краєзнавча робота в процесі викладання географії в школі. Збірник наукових праць, Географічна освіта у шкільних та позашкільних закладах: проблеми, пошуки, перспективи (Рівне – 2020 р.). УДК [373.5:015.31:379.8]91(07). С. 31-34. URL: https://kegt.rshu.edu.ua/images/sem/zb_sem.pdf

35. Логош А.В., Реалізація завдань екологічного виховання на уроках географії. Дипломна робота, Рівень вищої освіти – другий (магістерський), Екологічне виховання учнів на уроках географії (Чернівці 2020 р.). С. 15-54. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6308/%D0%9B%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D1%88.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

36. Лоянова З.М., Розробка уроку «Шлях до чистого довкілля» з екології в 7-му класі. Екологія, конспект уроку 7 клас. URL: <https://urok.osvita.ua/materials/ekolog/60093/>

37. Мальчикова Д.С., Мезенцев К.В. Географічна освіта. Публічний імідж географії в контексті трансформації стандартів базової середньої освіти: досвід України і світу. УДК 910:911:372.891.С. 54. URL: https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-1-2022_53-63.pdf

38. Мальчикова Д.С., Мезенцев К.В. Географічна освіта. Публічний імідж географії в контексті трансформації стандартів базової середньої освіти: досвід України і світу. УДК 910:911:372.891.С. 61. URL: https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-1-2022_53-63.pdf

39. Мальчикова Д.С., Мезенцев К.В. Географічна освіта. Публічний імідж географії в контексті трансформації стандартів базової середньої освіти: досвід України і світу. УДК 910:911:372.891.С. 61. URL: https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-1-2022_53-63.pdf

40. Мандрівництво. Краєзнавство. Зміївські кручі. 02.09.2020. - <https://spadok.org.ua/kraeznavstvo/zmiyivski-kruchi>
41. Мандруй Україною. Харківська область. Природні об'єкти. 2017-2021.- <https://discover.ua/locations/zmiivski-kruci>
42. [Мартинюк О.Ю., Геоекологія у системі діяльності Малої Академії наук учнівської молоді. Збірник наукових праць, Географічна освіта у шкільних та позашкільних закладах: проблеми, пошуки, перспективи \(Рівне – 2020 р.\). УДК 910.1/9. С. 40-44. URL: \[https://kegt.rshu.edu.ua/images/sem/zb_sem.pdf\]\(https://kegt.rshu.edu.ua/images/sem/zb_sem.pdf\)](#)
43. [Марушак С.Д., Особливості процесу формування екологічної компетентності здобувачів освіти на заняттях географії. Науковий збірник «InterConf» №116, Наукові дослідження XXI ст.. С. 74-78. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/download/907/933/191>](#)
44. Мащенко О.М. Впровадження сучасних технологій навчання географії у шкільній, вищій, післядипломній освіті: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. – Полтава: ПОІППО, 2006. -103.с. Концептуальні засади шкільної географічної науки у складі освітньої галузі «Природознавство». С.103. УДК 91(07). URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi75/0056127.pdf>
45. Міжнародна хартія з географічної освіти. Комісія Міжнародного географічного союзу Географічна освіта. Вашингтон 1992. Під редакцією Гартвіга Гаубріха Фрайбурга 1994. ISBN 3-925319-11-5. Внесок географії в освіту С. 1.9. URL https://geographiedidaktische-forschungen.de/wp-content/uploads/band_24_rg.pdf
46. Міжнародна хартія з географічної освіти. Комісія Міжнародного географічного союзу Географічна освіта. Вашингтон 1992. Під редакцією Гартвіга Гаубріха Фрайбурга 1994. ISBN 3-925319-11-5. Принципи та стратегії впровадження. С.1.13. URL https://geographiedidaktische-forschungen.de/wp-content/uploads/band_24_rg.pdf

47. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Географія. 6-9 класи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf>

48. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Географія. 10-11 класи. Рівень стандарту. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-10-11-standart.pdf>

49. Оксана Свистак-Яроцька. Педагогічний дискурс, випуск 18, 2015/ Pedagogical Discourse, Volume 18, 2015. Ретроспективний аналіз розвитку екологічної освіти в Японії. УДК [37:504]: 005.412(520)(045). URL <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/707051>

50. [Павленко Н.В., Методологічні засади впровадження екологічної культури в навчально-виховний процес. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти магістр, Формування екологічної культури в учнів на уроках географії та позакласній роботі \(Рівне, 2023 р.\). УДК 37.016:3. С. 29-48. URL: <http://dspace.megu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/3393/1/>](#)

51. Піскор Н.З., Методичні рекомендації щодо викладання предмета «Основи здоров'я» у 2019/2020 навчальному році (20 серпня 2019 р.). URL: <https://gagaryna.blogspot.com/2019/08/20192020.html>

52. [Пустовіт Г.П., Сяська І.О., Роль еколого-краєзнавчого контенту у змісті фахової підготовки майбутніх учителів географії. Збірник наукових праць, Географічна освіта у шкільних та позашкільних закладах: проблеми, пошуки, перспективи \(Рівне – 2020 р.\). УДК: 378.14:504. С. 60-63. URL: \[https://kegt.rshu.edu.ua/images/sem/zb_sem.pdf\]\(https://kegt.rshu.edu.ua/images/sem/zb_sem.pdf\)](#)

53. Савчук О.В., Важливість екологічного виховання в закладах освіти. Методичні рекомендації, з досвіду роботи закладів фахової перед вищої освіти, Екологічна культура особистості (Київ 2020 р.). УДК 371.21(083.133). С. 93-96.

URL: https://nmc-vfpo.com/wp-content/uploads/2023/01/zbirnyk-ekologichna-kultura-2022_compressed.pdf

54. Семінар-практикум учителів географії «Шляхи реалізації наскрізної змістової лінії «Екологічна безпека і сталий розвиток» на уроках географії, економіки та природознавства» (23 листопада 2018 р.). URL: <http://www.yasnohorodka-school.edukit.kiev.ua/novini/id/300>

55. Слюсар О. І. Нові підходи до вивчення географії, економіки в умовах реалізації Концепції нової української школи : методичні рекомендації / О. І. Слюсар. – Миколаїв : ОППО, 2017. – 40 с. URL: <https://dorozh.blogspot.com/2017/11/blog-post.html>

56. [Стецула Н., Оршанський Л., Практичні аспекти методики підготовки майбутніх учителів до формування екологічної компетентності учнів на уроках географії. Український педагогічний журнал № 1\(2023 р.\). УДК 504.37.013. С. 141-151. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/654/660>](#)

57. [Суржик Ю.О., Кожокару О.В., Екологічне виховання молоді в умовах воєнного часу. Методичні рекомендації, з досвіду роботи закладів фахової перед вищої освіти, Екологічна культура особистості \(Київ 2020 р.\). УДК 371.21\(083.133\). С. 110-113. URL: \[https://nmc-vfpo.com/wp-content/uploads/2023/01/zbirnyk-ekologichna-kultura-2022_compressed.pdf\]\(https://nmc-vfpo.com/wp-content/uploads/2023/01/zbirnyk-ekologichna-kultura-2022_compressed.pdf\)](#)

58. Тетяна Гільберг, Андрій Довгань, Валерій Совенко. Географія. Підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти. Київ. «Генеза». 2023. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/2630-geografiia-6-klas-gilberg-2023.html>

59. Тетяна Гільберг, Андрій Довгань, Валерій Совенко. Географія. Підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти . Київ. «Генеза». 2024. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/2830-geografiia-gilberg-7-klas-2024.html>

60. Тетяна Гільберг, Андрій Довгань, Іван Савчук. Географія. Підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Київ. «Генеза». 2025. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/2984-geografiia-gilberg-8-klas-2025.html>

61. Тетяна Гільберг, Світлана Тарнавська, Ніна Павич. Я досліджую світ. Підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Київ. ТОВ «Генеза». 2024. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/2740-doslidzhuiu-svit-1-klas-gilberg-2023.html>

62. Тетяна Гільберг, Світлана Тарнавська, Ніна Павич. Я досліджую світ. Підручник інтегрованого курсу для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 1. Київ. ТОВ «Генеза». 2024. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1285-ya-doslidzhuyu-svit-2-klas-glberg.html>

63. Тетяна Гільберг, Світлана Тарнавська, Лариса Грубіян, Ніна Павич. Я досліджую світ. Підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 1. Київ. «Генеза». 2025. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1523-ya-doslidzhuyu-svit-3-klas-gilberg-nush.html>

64. Тімашева В.І. Впровадження сучасних технологій навчання географії у шкільній, вищій, післядипломній освіті: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. – Полтава: ПОППО, 2006. -103.с. Застосування комп'ютерних технологій і статистичного методу при проведенні практичних робіт з теми «Населення України».С.70. УДК 91(07). URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi75/0056127.pdf>

65. [Топорова Т.В., Використання екологічних завдань на уроках біології, географії та позаурочний час \(с.Богданівка, 2020 р.\). 40 С. URL: https://naurok.com.ua/zastosuvannya-ekologichnih-zavdan-na-urokah-geografih-ta-biologi-220569.html](https://naurok.com.ua/zastosuvannya-ekologichnih-zavdan-na-urokah-geografih-ta-biologi-220569.html)

66. Т.Г.Гільберг, Т.В.Сак. Природознавство. Підручник для 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ. «Генеза» 2012. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/14-prirodovnavstvo-glberg-sak-1-klas.html>

67. Уманська Т.В., Нові підходи до вивчення географії в умовах реалізації Концепції Нової української школи. Методичні рекомендації щодо вивчення географії в загальноосвітніх навчальних закладах Вінницької області (На

допомогу методисту, №3, 2017 р., до нового 2017/2018 н.р.). С. 1-20. [URL: http://metodcluster.vn.ua/page/na_dop_met/3_2017/kaf_ekolog/lab_geograhyy/geografia.pdf](http://metodcluster.vn.ua/page/na_dop_met/3_2017/kaf_ekolog/lab_geograhyy/geografia.pdf)

68. Урок на тему «Сталий розвиток». Осіпенко Наталія Володимирівна. 14.05.2023р. - <https://naurok.com.ua/urok-na-temu-staliy-rozvitok-242655.html>

69. Устименко Л.М., Афанасьєв І.Ю. Все про туризмі. Туристична бібліотека. Історія туризму. [URL: https://tourlib.net/books_history/ustymenko1-3.htm](https://tourlib.net/books_history/ustymenko1-3.htm)

70. Хорешко Н.В., Спінжар Т.М., Екологічна культура підлітків у контексті виховної роботи викладачів. Методичні рекомендації, з досвіду роботи закладів фахової перед вищої освіти, Екологічна культура особистості (Київ 2020 р.). УДК 371.21(083.133). С. 122-124. [URL: https://nmc-vfpo.com/wp-content/uploads/2023/01/zbirnyk-ekologichna-kultura-2022_compressed.pdf](https://nmc-vfpo.com/wp-content/uploads/2023/01/zbirnyk-ekologichna-kultura-2022_compressed.pdf)

71. Чернякова С.М. Впровадження сучасних технологій навчання географії у шкільній, вищій, післядипломній освіті: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. – Полтава: ПОІППО, 2006. -103.с. Із досвіду впровадження сучасних технологій навчання географії в загальноосвітній школі. С.49. УДК 91(07). [URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi75/0056127.pdf](https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi75/0056127.pdf)

72. Чорна Ю.М., Реалізація наскрізної змістовної лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» на уроках географії з метою формування в учнів соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості. Всеосвіта, Бібліотека методичних матеріалів, Географія (19 січня 2020 р.). [URL: https://vseosvita.ua/library/realizacia-naskriznoi-zmistovoi-linii-ekologicna-bezpeka-ta-staliy-rozvitok-na-urokah-geografii-z-metou-formuvanna-v-uchniv-socialnoi-aktivnosti-vidpov-197573.html](https://vseosvita.ua/library/realizacia-naskriznoi-zmistovoi-linii-ekologicna-bezpeka-ta-staliy-rozvitok-na-urokah-geografii-z-metou-formuvanna-v-uchniv-socialnoi-aktivnosti-vidpov-197573.html)

73. Шилова Л.Г. Впровадження сучасних технологій навчання географії у шкільній, вищій, післядипломній освіті: Матеріали Всеукраїнського науково-

практичного семінару. – Полтава: ПОІППО, 2006. -103.с. Деякі психолого-педагогічні аспекти впровадження сучасних технологій навчання географії в школі. С.12. УДК 91(07). URL:

<https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi75/0056127.pdf>

74. Щербина О.В., Реалізація наскрізної змістової лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» у шкільному курсі географії. Стаття, Комунальний вищий заклад «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (Херсон 2019 р.). URL: https://oxanablogger.blogspot.com/2020/02/blog-post_25.html

75. Ярошенко О.Г. Природознавство. 5 кл. : підруч. для закладів загальної середньої освіти / О.Г.Ярошенко, В.М.Бойко. – Вид. 2-ге доопр. – К. : Видавництво «Світоч», 2018. -224 с. : іл. УДК 57.081.1(075.3). URL: <https://pidruchnyk.com.ua/162-prirodovnavstvo-yaroshenko-boyko-5-klas.html>

76. Яценко Л.В., Реалізація завдань екологічної освіти на уроках географії на основі використання краєзнавчого матеріалу (Новогригорівська філія I-II ступенів КЗО «Межівська ЗШ №1 I-III ступенів» Межівської селищної ради»). URL: <https://naurok.com.ua/stattya-realizaciya-zavdan-ekologichno-osviti-na-urokah-geografi-ta-v-pozaurochniy-chas-na-osnovi-vikoristannya-kraeznavchogo-materialu-226123.html>